

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

SBORNÍK KE SVĚTOVÉMU DNI SOCIÁLNÍ PRÁCE

PROMĚNY HODNOT A LIMITŮ SOCIÁLNÍ PRÁCE

17. BŘEZNA 2020

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

SBORNÍK KE SVĚTOVÉMU DNI SOCIÁLNÍ PRÁCE

PROMĚNY HODNOT A LIMITŮ SOCIÁLNÍ PRÁCE

17. BŘEZNA 2020

OBSAH

Úvodní slovo za Ministerstvo práce a sociálních věcí.....	8
Ocenění GRATIAS.....	10
PhDr. Pavel Pěnkava – kategorie veřejná správa.....	12
Mgr. Karolína Vodičková, MBA – veřejná správa.....	14
Bc. Soňa Škvareninová, DiS. – sociální služby	16
Bc. Alena Rohlíková – kategorie zdravotnická zařízení.....	18
PhDr. Jiřina Šiklová, CSc. – Významný přínos v sociální práci.....	20
Může nás časná historie české sociální práce stále ještě inspirovat?	22
Hodnoty sociální práce a vývoj hodnotovej orientácie sociálnej práce v Českej republike a jej odraz na rolu sociálnej pracovníčky / sociálneho pracovníka.....	26
Hodnoty vs. realita výkonu sociální práce.....	34
Sú zmenené spoločenské podmienky dôvodom na zmenu misie sociálnej práce.....	42
Náhled sociálních pracovníků na proměny pojmání hodnot sociální práce – příklady z výzkumu	54
Apologie sociální práce demokratické, lidskoprávní a sociálně spravedlivé.....	62
Proč by měl ombudsman a sociální pracovníci táhnout za jeden provaz.....	68
O projektu Systémová podpora profesionálního výkonu sociální práce II.....	74
KONTAKTY na realizační tým projektu Systémová podpora profesionálního výkonu sociální práce II.....	77

ÚVODNÍ SLOVO ZA MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ

Vážení a milí čtenáři,

je mi potěšením, že Vám mohu představit letošní vydání sborníku, který vydáváme u příležitosti Světového dne sociální práce. Každý rok je tento sborník doprovodnou publikací ke konferenci pořádané při příležitosti Světového dne sociální práce. Ačkoliv nám okolnosti letos nedovolily uskutečnit tradiční konferenci, nechtěli jsme Vás připravit o příspěvky, které by byly prezentovány, a proto prosím přijměte pozvání k jejich četbě alespoň touto formou.

Bohužel jsme nemohli letos veřejně představit ani laureáty ocenění Gratias – sociální pracovník roku. A proto bychom Vás touto cestou rádi seznámili se všemi oceněnými a jejich přínosem v sociální práci. Ocenění Gratias udělujeme již potřetí a je udělováno sociálním pracovníkům, kteří každodenně přicházejí do interakce s klienty a svou praxí inspirují své kolegyně a kolegy v oblasti sociální práce. Tento počínám velice pozitivně z důvodu velkého společenského přínosu oboru sociální práce. Vzhledem k aktuální situaci koronavirové pandemie nyní sociální pracovníci a pracovníce v terénu spolu s ostatními profesemi čelí zatěžkávací zkoušce.

Proto letošní ocenění patří všem sociálním pracovníkům a pracovnícím, i jejich kolegům a kolegyním ve všech organizacích a institucích. Vážíme si nasazení všech profesionálů i studentů a věříme, že tato situace brzy pomine.

Letošní téma, které jsme zvolili ke Světovému dni sociální práce 2020 je „Proměny hodnot a limitů sociální práce“. Při jeho výběru nikoho z nás ani ve snu nenapadlo,

jak aktuální toto téma bude v kontextu současného dění. Příspěvky vznikly těsně před vyhlášením nouzového stavu a zprostředkovávají pohled zejména na proměny a historický vývoj role sociální práce a na lidskoprávní povahu a etiku v sociální práci. Je velmi zajímavé studovat tyto příspěvky úhlem pohledu současné zkušenosti sociálních pracovníků.

Je důležité zachovávat kontinuitu sociální práce a připomínat si, jakým vývojem tato profese prochází a jaká úskalí ji doprovázejí. V příspěvcích se odrážejí zkušenosti jak z pedagogického, tak z praktického hlediska. Nabízíme Vám informace, jak může být historie inspirativní a jak utvářela hodnoty v sociální práci nejen u nás, ale i v zahraničí. Obsah Vás seznámí s náhledem na hodnoty sociální práce, které jsou aplikovány v reálné podobě a jak tento proces může být mnohdy náročný.

Mezi klíčové hodnoty sociální práce mimo jiné patří lidská důstojnost, přičemž důležitými aspekty pro její zachování je demokratické uspořádání společnosti a prosazování sociální spravedlnosti. Pokud dochází k pochybení z hlediska práva, může ve vymezeném prostoru pomoci Kancelář veřejného ochránce práv, a proto jsou příspěvky doplněny i o pohled na roli ombudsmana v sociální práci.

U příležitosti Světového dne sociální práce byla vydána tisková zpráva a bylo vytvořeno srdce jako symbol poděkování všem sociálním pracovníkům. Na závěr mi dovoluje Vám poděkovat za Vaši práci, popřát mnoho sil, a aby Vám práce stále přinášela uspokojení, protože Vaše práce má smysl!

Mgr. David Pospíšil
ředitel Odboru sociálních služeb a sociální práce

OCEŇENÍ GRATIAS

Ministerstvo práce a sociálních věcí v rámci projektu „Systémová podpora profesionálního výkonu sociální práce II“ zavedlo v roce 2017 nové ocenění sociálních pracovníků s názvem „Gratias“, který vyjadřuje poděkování sociálním pracovníkům.

Nominace probíhá vždy několik měsíců, a to na webových stránkách www.budme-profi.cz. Pro rok 2021 bude možnost podání nominace otevřena již v květnu 2020 a podat ji může kdokoli, tedy nejenom sociální pracovníci, ale také například jejich zaměstnavatelé. Ocenění je udělováno v pěti oblastech:

- **Veřejná správa**
- **Sociální služby**
- **Zdravotnická zařízení**
- **Vězeňství, školy a školská zařízení**
- **Významný přínos v oblasti sociální práce**

V letošním ročníku ocenění Gratias se sešlo celkem 166 nominací ve 4 kategoriích – **sociální služby, veřejná správa, zdravotnická zařízení a celoživotní přínos v sociální práci**.

Dne 16. prosince se sešla hodnotící komise, která pečlivě vybrala 5 sociálních pracovníků, kteří byli oceněni.

- V kategorii Veřejná správa – PhDr. Pavel Pěnkava, Mgr. Karolína Vodičková, MBA.
- V kategorii Sociální služby – Bc. Soňa Škvareninová, DIS.
- V kategorii Zdravotnická zařízení – Bc. Alena Rohlíková
- V kategorii Významný přínos v oblasti sociální práce – PhDr. Jiřina Šiklová, CSc.

PhDr. Pavel Pěnkava – kategorie veřejná správa

Délka praxe: 25 let

Osobní motto:

„Hledej v sobě a v druhých dobro, pomáhej sobě a druhým bojovat proti zlu.“

Pavel Pěnkava v roce 2009 vystudoval magisterský obor Sociální pedagogika na Univerzitě Hradec Králové. O rok později vykonal státní rigorózní zkoušku na Univerzitě Karlově v Praze v oboru Sociální práce a v loňském roce ukončil na téže univerzitě doktorské studium v oboru Sociologie – sociální práce.

Od roku 1995 pracuje na Úřadě městské části Prahy 1 na pozici vedoucí Oddělení sociální prevence, sociální kurátor a koordinátor péče o osoby společensky nepřízpůsobivé. Již 10 let působí rovněž jako lektor odborného vzdělávání policistů České republiky a úředníků ve státní správě v Institutu pro místní správu Praha a jako lektor odborného vzdělávání ve Vzdělávacím zařízení Fakta ve Žďáru nad Sázavou. Kromě toho je odborný asistent na Katedře Pastorační a sociální práce Univerzity Karlovy.

Již třináctým rokem je předsedou/místopředsedou Sekce sociálních kurátorů ve Společnosti sociálních pracovníků České republiky. Od roku 2012 je členem České kriminologické společnosti a od minulého roku je členem dozorčí rady a dobrovolníkem v České asociaci streetwork.

Nejvíce je hrdý na to, že se mu v určitých oblastech daří propojit klientskou a mimo klientskou (profesní) práci tak, aby se vzájemně zvyšovaly úrovně obou spolu související součástí sociální práce.

Proč si zvolil profesi sociálního pracovníka?

„Po dlouholetém onemocnění, které radikálně ovlivnilo můj život, jsem došel k závěru a přesvědčení, že chci pomáhat lidem v obtížných životních situacích.“

Navrhovatelka o něm uvedla:

„Svou práci s lidmi bez domova vykonává nesmírně obětavě a s lidským a zároveň profesionálním a trpělivým přístupem. Neznám příliš lidí, kteří ve své práci dokáží dobře propojovat své profesní i osobní hodnoty, dovednosti, zkušenosti a zároveň i nadšení a zápal pro práci.“

Příklad dobré praxe

Součinnost při vstupu do samostatného života klienta, po opuštění ústavní výchovy, kam byl na podnět matky v osmi letech umístěn. Rodina s klientem během pobytu v zařízení pro děti komunikovala minimálně a po dosažení zletilosti odmítla jeho přijetí. Klient měl problémy s vyjadřováním, velmi nízkou sebedůvěrou, a přestože byl vyučený, měl problémy získat zaměstnání. Necelý rok po odchodu z dětského domova nevyhledával pomoc a během pobytu na ulici byl několikrát napadený a okradený. Téměř dva roky trvalo, než jsem získal u klienta důvěru, aby klient začal svou situaci řešit. Během spolupráce jsme museli řešit diskriminaci při získávání zaměstnávání, komplikovanou spolupráci s úřadem práce, jeho častou viktimizaci. Výsledkem devítileté spolupráce s klientem bylo jeho stabilní bydlení (komerční ubytovna), zaměstnání na hlavní pracovní poměr a vyrovnání se se sebou samým a svým vztahem k rodině.

Mgr. Karolína Vodičková, MBA – veřejná správa

Délka praxe: 19 let

Osobní motto:

„Život je jako jízda na kole. Abyste udrželi rovnováhu, je třeba se neustále pohybovat vpřed.“

Karolína Vodičková vystudovala sociální práci na Pedagogické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. Ministerstvem zdravotnictví České republiky jí byla přiznána odborná způsobilost k výkonu zdravotnického povolání – adiktolog.

Od roku 2007 pracuje na Magistrátu města Plzně. Začínala jako protidrogová koordinátorka a manažerka prevence kriminality, následně pracovala na Odboru sociálních služeb na pozici projektového analytika a projektového manažera pro rodinu, děti a mladistvé, osoby ohrožené sociálním vyloučením. Vypracovala se na vedoucí Oddělení sociální práce a metodiky sociálního bydlení. Od 1. ledna 2020 pracuje na Odboru bytovém jako vedoucí Oddělení sociální práce a dostupného bydlení.

Za svůj největší úspěch považuje nastavené změny v bytové politice města Plzně, vytvoření a vedení týmu sociálních pracovníků věnujících se sociální práci ve spojení s bydlením. Díky projektu „Pilotní testování koncepce sociálního bydlení v Plzni“, jehož je garantkou, se jí daří realizovat změny v bytové politice a zavádění inovací v sociální práci na obci spojené s bydlením.

Proč si zvolila profesi sociální pracovnice?

„Díky své původní profesi zdravotního laboranta jsem pracovala několik let na hemat-onkologickém oddělení, kde jsem si uvědomila, že bych raději byla více „užitečná“ a v kontaktu s lidmi, nikoliv zavřená v laboratoři, diagnostikovala jejich onemocnění. Přemýšlela jsem o studiu psychologie a práva, tyto dvě profese velmi dobře kloubí profesí sociálního pracovníka.“

Navrhovatel o ní uvedl:

„Velice si vážím práce, kterou paní Vodičková vykonává a kterou já bych rozhodně nezvládl. Je hodně zarputilá a pro klienty se vždy snaží udělat maximum. A tak mě často přesvědčí pro danou věc. Jsem přesvědčen, že ji tato práce baví a dělá ji opravdu svědomitě.“

Příklad dobré praxe

Vzájemná spolupráce začíná v roce 2015, kdy vedení města zadává společný úkol Odboru sociálních služeb a Odboru bytovému Magistrátu města Plzně (dále jen MMP), a to vytvořit novou koncepci bydlení. Od té doby se Mgr. Vodičková, MBA začíná věnovat problematice bydlení a je společně s ostatními kolegy jedním z hlavních autorů první Koncepce sociálního a dostupného bydlení statutárního města Plzně na roky 2016 –2019, následně dalších dokumentů, včetně nové koncepce. Na koncepci navazuje tříletý projekt Pilotní testování koncepce sociálního bydlení v Plzni. Cílem projektu bylo zajistit nesegregované bydlení lidem z vybraných cílových skupin na území Plzně, vytvořit funkční systém sociálního bydlení a metodiku sociální práce s klienty.

V rámci projektu bylo nutné postupně rozvíjet spolupráci s Odborem bytovým MMP. Ve vzájemné spolupráci vznikly první metodiky a směrnice v bytové problematice. Důležitou metodikou je Metodika prevence ztráty bydlení: po prvním nezaplacení nájemného obdrží Oddělení sociální práce a dostupného bydlení informace, sociální pracovník dlužnou domácnost kontaktuje a nabízí pomoc a podporu. Tímto opatřením se u domácností minimalizuje ztráta bydlení z důvodu dluhů.

Pracovní skupina složená ze dvou sociálních pracovníků a dvou pracovníků Odboru bytového MMP společně posuzují žádosti o přednostním uzavření nájemní smlouvy k městskému bytu. Město Plzeň dne 1. května 2020 otevře Kontaktní centrum pro bydlení, kde budou spolupracovat sociální pracovníci a pracovníci oddělení nájmu. Za dobu tří let byly vybudovány krizové byty. Sociální pracovník působí zároveň na městské ubytovně.

Bc. Soňa Škvareninová, DiS. – sociální služby

Délka praxe: 6 let

Osobní motto:

„Buďte laskaví vždy, když je to možné. Vždy je to možné.“

Soňa Škvareninová získala titul diplomovaný specialista na Vyšší odborné škole Cheb v oboru Sociální práce. Poté vystudovala bakalářský obor Sociální práce na Vysoké škole Zdravotnictva a sociální práce sv. Alžběty v Příbrami a nyní zde studuje stejný obor v magisterském navazujícím programu.

V sociální oblasti působí od roku 2012, kdy začínala na pozici pracovnice v sociálních službách v Domově pro seniory SKALKA v Chebu, později zde působila jako vedoucí pracovnice v sociálních službách a sociální pracovnice. Od roku 2016 pracuje jako sociální pracovnice v hospici Sv. Jiří, kde již od roku 2013 byla členkou správní rady.

Nejvíce je hrdá na organizaci, ve které pracuje. Lidé, kteří v ní pracují, mají obrovský zápal pro práci, kterou dělají a věří v její význam, je pyšná na to, že je součástí tohoto týmu. Je pyšná na to, že má práci, která ji učí skromnosti a respektu.

Proč si zvolila profesi sociální pracovnice?

„Vždy jsem byla ráda mezi lidmi, proto jsem začala pracovat na pozici pracovníka v sociálních službách v domově pro seniory. Pozici sociální pracovnice jsem později přijala proto, že jsem vnímala, že má práce už není jen o kontaktu s uživatelem sociální služby, ale že mohu ovlivnit i ostatní pečovatele, že důležitým partnerem jsou i rodiny klientů.“

Navrhovatelka o ní uvedla:

„Velice si vážím odborných i lidských schopností paní Škvareninové, která svou práci vykonává velmi dobře. Kromě své práce se podílí na osvětové činnosti, vyučuje na Vyšší odborné škole v Chebu a dále se vzdělává, aby mohla nové poznatky přenést do praxe.“

Příklad dobré praxe

Klient hospice 48 let, měl dvě děti (15 a 7 let), žil se ženou 18 let, ale nebyli manželé. Po nastavení léčby bolesti a stabilizace situace v rodině (pomohla paní Škvareninová s žádostí o příspěvek na péči, zajistila pomoc z potravinové banky, zprostředkovala návštěvu duchovního, navázala s rodinou vztah založený na důvěře) se otevřela další témata, prostor pro přání, pro to, co by ještě chtěli. Na svatbu nikdy nebyla vhodná doba, nebo peníze, teď by si to ale přáli, třeba doma. Do příprav byli aktivně zapojeni jak partneři tak, jejich rodiny, paní Soňa koordinovala přípravy na svatbu tak, aby vše proběhlo, jak si přejí a pokud možno co nejdříve, čas bývá v hospici důležitou veličinou. Nakonec se obřad konal na faře, kde nechali i pokřtít děti, hostinu mohli mít jinde, než doma díky nastavení zdravotní péče. Klient zemřel 18 dní po svatbě doma, obklopen svou rodinou. S pozůstalými byla v kontaktu ještě téměř rok po úmrtí.

Bc. Alena Rohlíková – kategorie zdravotnická zařízení

Délka praxe: 4 roky

Osobní motto:

„Chci, aby to, co dělám, mělo smysl!“

Alena Rohlíková vystudovala obor Zdravotně sociální péče na Fakultě zdravotnických studií Univerzity Pardubice.

V roce 2016 pracovala na pozici sociální pracovnice na Městském úřadě Nasavrky a současně jako administrativní pracovnice ve Všeobecné zdravotní pojišťovně v Chrudimi. V listopadu téhož roku začala působit jako zdravotně sociální pracovnice v Hamzově odborné léčebně Luže Košumberk, kde pracovala do června 2019. Od července 2019 je zaměstnána na pozici zdravotně sociální pracovnice v Nemocnici Pardubického kraje, Chrudimská nemocnice.

Ve své práci se zaměřuje zejména na sociální práci v perinatální paliativní péči, tzn. při úmrtí plodu/miminka od 24. týdne těhotenství, přes porod, až do 7 dnů po porodu. Poskytuje v takových případech rodičům i zdravotnickému personálu odborné poradenství a psychosociální podporu.

Nejvíce je hrdá na své schopnosti a dovednosti při zabezpečení pacienta, propouštěného z nemocnice do domácího prostředí, pečovatelskou službou a domácí zdravotní péčí. Také je pyšná na svou schopnost pacientovi a jeho rodině nabídnout čas k rozhovoru, protože ví, jak moc slovo léčí.

Proč si zvolila profesi sociální pracovnice?

„Velmi mne ovlivnila moje vlastní zkušenost s onkologickým onemocněním v dětském a pubertálním věku, už tehdy jsem se pro práci v pomáhající profesi rozhodla. Každý den je jiný a to mne na tom baví, stereotypy v tomhle zaměstnání neexistují.“

Jsem velmi emotivní člověk a do této práce emoce patří. Nelze ji dělat jinak než srdcem. Neměnila bych.“

Navrhovatelka o ní uvedla:

„S jejím nástupem do naší nemocnice přišlo "dobro a slunce" pro naše pacienty a jejich blízké. Alena je neuvěřitelně empatická a zapálená do své profese. Je to naše nejlepší "zdravsočka", jak si sama říká.“

Příklad dobré praxe

Do nemocnice byla na doporučení obvodního gynekologa přijata rodička v ukončeném 34. týdnu těhotenství pro vyhaslé srdeční ozvy miminka. Po porodu mrtvého dítěte jsem byla zavolána k návštěvě pacientky. Poskytla jsem odborné sociální poradenství – otázky mateřské dovolené, pohřebného, organizace pohřbu, ale i pitvy. Sama pacientka se ptala i na návrat do práce. Dostala také komplexní informace ke službám pro rodiče po perinatální ztrátě v našem kraji. Sociální práce není jen o dávkách, ale především o lidském přístupu. S rodiči jsme o miminku asi dvě hodiny mluvili nad vzpomínkovou kartou, kde byla otisknuta nožička. Byli ujištěni, že již navždy rodiči budou. Po dvou týdnech mi maminka psala krátkou zprávu. Děkovala, že jsem o jejich dítěti mluvila jako o právoplatném člověku. Ví, že hojení té velké rány bude trvat dlouho, ale je ráda, že o té ztrátě mohla s někým mluvit. Někdy i hrůznou událost můžeme zvládnout dobře. Cítím velkou zodpovědnost, když se v těchto chvílích nacházím na stejném místě s rodiči možná právě proto, že tenhle zlomový okamžik si rodiče s sebou nesou celý život.

PhDr. Jiřina Šiklová, CSc. – Významný přínos v sociální práci

Jiřina Šiklová vystudovala historii a filozofii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a ukončila je v roce 1958. Doktorka Šiklová je česká socioložka, publicistka, spisovatelka a propagátorka gender studies. Na své alma mater zanechala významný odkaz, kdy patřila mezi zakládající členy Katedry sociologie v roce 1965 a následně založila po roce 1990 Katedru sociální práce, kterou deset let vedla.

V roce 1968 se stala funkcionářkou a vedoucí stranické skupiny na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Následující rok byla z politických důvodů z Karlovy univerzity propuštěna a věnovala se různým povoláním, přičemž se stále věnovala samostudiu a konzultační činnosti.

Na počátku 70. let našla své uplatnění jako sociální pracovnice na geriatrickém oddělení Thomayerovy nemocnice v Praze, kde se podílela na výzkumu, avšak bez možnosti publikovat pod svým jménem.

Se zájmem pro vědu a touze po reformaci iniciovala a podílela se na distribuci zahraničních i exilových knih do tehdejšího Československa. Tímto způsobem bylo v zahraničí vydáno nespočet významných publikací, které by nebylo v tehdejším režimu možné publikovat. Za tyto činy spojené s pašováním nelegální literatury byla obviněna z podvracení republiky a v roce 1981 uvězněna v ruzyňské věznicí. Na svobodu byla propuštěna v březnu roku 1982.

Dalším významným přínosem bylo v roce 1991 založení neziskové organizace Gender Studies jako odborná knihovna tzv. Curriculum centrum – dnes známé jako Centrum a knihovna Gender Studies v Praze.

V roce 1995 získala Jiřina Šiklová ocenění Žena Evropy za přínos integraci Evropy. V roce 1999 jí prezident Václav Havel udělil medaili za zásluhy I. stupně. V únoru 2000 získala plaketu Alice Masarykové za zásluhy o rozvoj sociální práce v ČR. V roce 2005 a 2015 vydalo Československé dokumentační středisko, o. p. s. spolu s americkým novinářem a mecenášem Jimem H. Ottawayem, Jr. k narozeninám Jiřině Šiklové dvojjazyčnou publikaci *Kočka, která nikdy nespí*. Sama se zasloužila o napsání řady odborných knih.

MŮŽE NÁS ČASNÁ HISTORIE ČESKÉ SOCIÁLNÍ PRÁCE STÁLE JEŠTĚ INSPIROVAT?

PhDr. Pavla Kodymová, Ph.D.

PhDr. Pavla Kodymová, Ph.D. přednáší na Katedře sociální práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v předmětech Sociální práce v kontextu zdravotního postižení, Etika, Etická dilemata v sociální práci, Psychohygienu sociálních pracovníků, Seminář psaní bakalářské práce a vede Supervidované praxe na magisterském studiu. Ve vědecko-výzkumné a tvůrčí činnosti se zaměřuje na historii sociální práce. V rámci své publikační činnosti zveřejnila několik desítek článků, věnovaných sociální práci a vydala několik odborných publikací. V minulosti spolupracovala s MPSV na přípravě tezí věcného záměru zákona o sociální práci.

Cílem příspěvku je nabídnout vybrané strategie, které vyvinuli sociální pracovníci ve třicátých letech minulého století k překonání limitů profese, s otázkou, zda jsou stále ještě inspirativní, nebo patří už opravdu jen dobám minulým?

Sociální práce je sice jen jednou z pomáhajících profesí, ale co je na ní jedinečné, je její závazek podporovat sociální změny a sociální spravedlnost. Od prvního dne ve školách se sociální pracovníci učí chápat a řešit komplexní průnik mezi soukromými problémy jednotlivců a veřejnými problémy, které je obklopují. Proto chápou, že dlouhodobé klinické deprese klienta mohou být ovlivněny politikou bydlení, která jej připravila o domov, že užívání návykových látek klientem může být důsledkem nedostačujících zákonů o domácím násilí, které jej vystavily neúnavnému riziku, že klientovy příznaky úzkosti mohou pramenit ze ztráty zaměstnání v důsledku slabé ekonomiky apod. Stručně řečeno, sociální pracovníci chápou, že musí zkoumat a řešit strukturální a environmentální problémy, které způsobují trauma v životech lidí.

Příčin toho, co mohlo limitovat praxi české sociální práce a její vývoj není málo, neboť za sto let profesionalizace česká sociální práce vstoupila dvakrát do demokracie, dvakrát do totality (poprvé nacistického a podruhé komunistického režimu), dvakrát se významně podílela na pomoci válkou zasažené společnosti a součástí její geneze bylo opakované zakládání, rušení a opět obnovování profesních spolků a škol vzdělávajících v oboru (Kodymová, 2018). Historie nám – ač je její větší část stále ještě skrytá v archivech – tak může nabídnout dostatečný rejstřík strategií volených k překonání, respektive překračování hranic omezujících rozvoj oboru. Některé z nich již „zavál čas“, jiné nám mohou posloužit jako inspirace i pro dnešek.

Mnohé pochází již z prvního dvacetiletí existence, kupř. snaha odstraňovat konflikty v oblastech uplatňování sociálních pracovníků, které brzdily mnohé z jejich intervencí. Dle Šulce byly trojího druhu: napětí mezi dobrovolnými pracovníky a pracovníky z povolání, střet pracovníků různých oborů a konflikt mezi „starými“ a „novými“ sociálními pracovníky. Cílem diskusí bylo vymezení konfliktu, popsání jeho příčin, hledání možných forem spolupráce všech, kteří se potkávají ve společném prostoru intervence, možností vzájemné inspirace a odhalování silných stránek i kapacity v oblastech vzájemného profesního prolínání. A to s vědomím, že dohodnout se je technicky složitější, než věnovat energii na přesvědčování někoho třetího (úřady či veřejnost), že práce daného oboru je důležitější a jeho metody jsou vhodnější než metody jiných oborů. Aby se mohli zúčastnění přesvědčit navzájem a docílili dohody, doporučuje autor vzdát se řady někdy i demagogických argumentů (Šulc, 1940).

Diskuse o mezioborové praxi pokračuje i v současnosti. Kupříkladu Burney Nissen (2017) se zabývá vztahem uměním a sociální prací z hlediska historie a možnosti spolupráce ve smyslu interdisciplinární synergie a dává ke zvážení otázky: Co by inspirovalo umělce a sociální pracovníky, aby úmyslně spolupracovali a odhalili nové silné stránky, energii a kapacitu v oblastech společného zájmu? Co může umění učit profesi sociální práce a naopak? Mělo již umění v této profesi roli a co případně snížilo její schopnost lépe využívat silné stránky spojené s uměním? Jak začlenily další profese (zdravotnictví, psychologie, vzdělávání a další) interdisciplinární spolupráci s uměním?

Vzhledem k tomu, že v sociální práci existuje mnoho profesních rolí, jejichž počet i rozmanitost umožňuje v praxi příležitost pro kreativitu, stává se tato profese pro veřejnost méně srozumitelnou. Proto lze považovat propagaci oboru za další z inspirativních kroků z období třicátých let minulého století. Tou se podrobněji zabýval P. Zenkl (1936), který vyšel z tvrzení, že nenápadný způsob, kterým sociální pracovníci zveřejňují své snahy, zaniká vedle agresivní propagace jiných oborů. Podle V. Chába byly cíle a úkoly sociální práce společnosti stále neznámé. To že jednotlivé redakce byly de facto orgány politických stran, působilo sociálním pracovníkům problém informovat o své profesi veřejnost pomocí tisku, protože čtenářům tyto redakce předkládaly jednotlivé události v úpravě jim vyhovující, nikoliv z hlediska profesionálů působících v sociální sféře. Proto se stalo nezbytným, aby sociální pracovníci byli současně i autory článků (Cháb 1936). Jen tak bylo možné, aby tisk věnoval sociálním otázkám a práci v oboru sociální péče více pozornosti, udržoval kontakt se sociálními pracovníky a pomáhal jim řešit jejich úkoly v zájmu široké veřejnosti. Tak nejen přiblížil veřejnosti profesi sociální práce, ale také se postupně stával oporou sociálních pracovníků, a to v následujících směrech: mohl ukazovat, kde a jaká práce je třeba, hodnotit práci dobrou, varovat před zneužíváním a špatnou prací, vést ke spolupráci, vychovávat veřejnost ke správným náhledům na úkoly společnosti jako celku a nabádat občany ke spolupráci s úředními orgány sociální péče atd. (Zenkl 1936).

V jedné z prvních oborových učebnic konstatovala J. Šiklová, že „formování sociální práce jako oboru je nekončící proces, během něhož obor „dohání“ měnící se společnost, ve které se objevují nové problémy a známé problémy mění svou váhu. Sociální problémy je třeba nejen evidovat, analyzovat, ale je potřeba hledat i nové metody jejich řešení. Proto sociální práce nebude mít nikdy dlouhodobě stabilní, jednoznačný obsah, nikdy nebude možné tuto disciplínu vyučovat po několik let stejným způsobem. V tom je obtížnost i výzva sociální práce.“ (Šiklová, 2001).

Proto lze jako další a zde poslední možnou inspiraci uvést Sociální kliniky zřizované v gesci ministerstva sociální péče při vybraných pracovištích, které sloužily pro posluchače oboru sociální práce na Vysoké škole sociální a politické jako střediska pro vědecký výzkum a pro řízenou praxi posluchačů. Tvořily tedy jak zázemí teoretické (práce s reálnými kazuistikami), praktické (práce na případu v terénu), tak i jako prostor, kde mezi vzděláváním a praxí probíhala neustálá obousměrná komunikace o změnách a potřebách v oblasti profese sociální práce.

Literatura:

Brnula, P.; Kodymová, P.; Michelová, R., Krakešová: priekopníčka teórie sociálnej práce v Československu, 2014.

Burney Nissen, L. Art and Social Work: History and Collaborative Possibilities for Interdisciplinary Synergy. Research on Social Work Practice. November 2017.

Cháb, V., „Sociální práce a hluchý tisk“, Sociální pracovnice 5, 1936: 4–6.

Kodymová, P., Historie české sociální práce. 1918-1948, Praha, Karolinum 2013.

Reamer, F. G. Social Work Leadership and Advocacy — The Moral Imperative. Social Work Today, Vol. 18 No. 2 P. 14

Šiklová, J. Doba po roce 1989 In: MATOUŠEK, O (ed.). Základy sociální práce. Vyd. 1. Praha, Portál 2001.

Šulc, M., „Podstata práce Národního ústředí sociální a zdravotní péče“, Sociální pracovnice 9, 1940: 68–73.

Zenk, P., „Sociální práci chybí propagace“, Sociální pracovnice 5 (1), 1936: 1–7.

HODNOTY SOCIÁLNEJ PRÁCE A VÝVOJ HODNOTOVEJ ORIENTÁCIE SOCIÁLNEJ PRÁCE V ČESKEJ REPUBLIKE A JEJ ODRAZ NA ROLU SOCIÁLNEJ PRACOVNÍČKY/ SOCIÁLNEHO PRACOVNÍKA.

doc. PhDr. Peter Brnula, Ph.D.

doc. PhDr. Peter Brnula, Ph.D. absolvoval doktor-
ský studijní program sociální práce na Univerzitě
Komenského v Bratislavě. Absolvoval také dlou-
hodobý výcvik v psychoterapii zaměřený na člo-
věka dle C. R. Rogerse a výcvik v supervizi. V sou-
časnosti působí na Katedře sociální práce Fakulty
sociálně ekonomické Univerzity Jana Evangelisty
Purkyně v Ústí nad Labem. Přednáší zde dějiny
sociální práce, etiku sociální práce a teorii sociální
práce. V aplikační oblasti sociální práce se věnuje
sociální práci s migranty.

Abstrakt:

V príspevku sa autor zameriava na tému hodnôt sociálnej práce z hľadiska historického vývoja sociálnej práce v českých krajinách. Tieto hodnoty sa odrazili na tzv. hodnotovej orientácii sociálnej práce. Túto dáva do súvisu s hodnotovou orientáciou sociálnej práce ako ju vnímajú v anglosaských krajinách. Po hľadaní spoločných znakov v historickom vývoji hodnotovej orientácie vo svete a v Česku sa v príspevku zameriava pozornosť na odraz hodnotovej orientácie na rolu sociálnych pracovníčok/sociálnych pracovníkov až po súčasnosť, teda globalizovanú („postfaktuálnu“) spoločnosť. V závere sa autor zamýšľa nad tým, či sa rola sociálnej pracovníčky/sociálneho pracovníka v súčasnej dobe zmenených hodnôt reálne zmenila.

Sociálna práca a jej vývoj z pohľadu rolí sociálnej pracovníčky/sociálneho pracovníka

Sociálnu pracovníčku / sociálneho pracovníka vnímame ako vykonávateľku profesie sociálna práca, ako odborníčku, ktorá zmierňuje, resp. odstraňuje, spolu rieši pre človeka, s ktorým pracuje sociálne ťaživú situáciu/problém, prípadne sprostredkováva, distribuuje pomoc pre klienta/užívateľa služieb sociálnej práce/človeka s ktorým pracuje.

Taktiež je jej úlohou pôsobiť preventívne a svojou preventívnou činnosťou zabraňovať vzniku alebo prehlbovaniu nepriaznivej situácie klienta a tým pôsobiť pre tú časť populácie, ktorá v čase jeho pôsobenia nepociťuje žiadnu ťaživú situáciu/problém.

Krakešová (1973) jednoducho konštatovala, že sociálna pracovníčka/sociálny pracovník je praktický odborník, ktorý má pomôcť svojmu klientovi riešiť jeho situáciu/problém na úrovni aktuálneho poznania. Povolanie sociálneho pracovníka/sociálnej pracovníčky prirovnáva k umelcovi tým, že musí byť tvorivý a z praktickej orientácie ho prirovnáva k vychovávateľovi alebo lekárovi.

Sociálny pracovník/sociálna pracovníčka v priebehu práce so svojimi klientmi sa dostáva rolí, v ktorých funguje inak povedané ich zaujíma.

Podľa Levickej 2007 rozlišujeme roli ako terapeut, poradca, advokát, prípadový manažér-broker a edukátor-učiteľ. Sheafor – Horejsi et al. (1991, s. 34–48) definujú aj ďalšie roly sociálnych pracovníkov ako sprostredkovateľ humanitárnych služieb; mediátor; administrátor a organizačný pracovník, agent sociálnych zmien. A ako poslednú rolu, rolu „integrátora (zjednotiteľa)/koordinátora“ popísal Chechak

(2011, in Tomeš, I. 2011). Jej rozumie ako roly, v ktorej sociálny pracovník/sociálna pracovníčka kompletizuje, organizuje všetky časti do jedného celku s tým, že jeho práca siaha od advokácie až po poskytovanie technickej pomoci svojim klientom.

Takto pomenovaná profesionálna rola sociálneho pracovníka/sociálnej pracovníčky pokrýva to, čo v reálnej praxi sociálnej práce skutočne vykonáva.

Labáth (2011) uvádza k roliam model Becket'sa.

V tomto modeli sa uvažuje len o troch kategóriách rol sociálneho pracovníka/sociálnej pracovníčky – advokátske roly (zastupovanie klientových záujmov, potrieb); roly agenta zmien (stimulácia a rozvíjanie klienta, rodín, komunít a podpora sociálnej zmeny); a výkonné roly (všetky intervenčné). Za zaujímavé považujeme aj to, že Levická (2017) hovorí už viac o spôsoboch profesionálnej intervencie ako o roliach v súvislosti s advokáciou a poradenstvom.

Z hľadiska vývoja rolí sociálnych pracovníkov v českých krajinách môžeme konštatovať, že sa rola sociálnej pracovníčky/sociálneho pracovníka orientovala skôr na výkonné/intervenčné modely.

Vychádzame z toho, že v začiatkoch sociálnej práce, ktorá sa kredovala na pôde charitatívnej práce išlo jednoznačne o výkonné roly. V týchto roliach mali za úlohu prostredníctvom nich sociálni pracovníci intervenovať od počiatkov charitatívnej práce (v podobe priateľských návštev chudobných) k ambulantnej sociálnej práci (vnímanie sociálnej práce ako starostlivosti). Tieto role sa tiež niesli v tzv. biomedicínskom diskurze v neustálom vplyve M. Richmondovej až k sociálnej práci ako realizátorke úloh sociálnej politiky ako sme jej v Československu rozumeli. Intervenčne pojaté roly sociálnych pracovníčok/sociálnych pracovníkov pretrvali aj napriek inému vývoju do konca 80 rokov 20 storočia.

Po druhej svetovej vojne sa vo Veľkej Británii sociálna práca vyvíjala viac orientovaná sociologicky a v USA dominovali terapeutické smery.

Predstaviteľom sociologicky ladenej sociálnej práce bol Jonathan Moffett. Ten vysvetľoval asociálne správanie sa klienta prostredníctvom klientovej neschopnosti zastávať niektoré svoje sociálne role. Podľa Moffetta práve preto musí sociálny pracovník/sociálna pracovníčka zastávať predovšetkým rolu rodiča, ktorý klienta nielen chápe a pomáha mu, ale je pre neho aj autoritou a predstaviteľom prirodzenej moci. Moffett presadzoval prácu sociálnych pracovníkov prostredníctvom teórií rolí vychádzajúcich práve zo sociologických poznatkov.

Schimmerlingová (1972) v Československu v tomto duchu v sedemdesiatych rokoch 20. storočia ponúka vnímanie sociálnej práce cez role sociálneho pracovníka/sociálnej pracovníčky, ktoré má plniť a tie neboli úplne ujasnené a podľa autorky podliehali zmenám. Zmysel, poslanie a funkcie sociálneho pracovníka/sociálnej pracovníčky v rôznych oblastiach starostlivosti o človeka sa podľa Schimmerlingovej opierajú o vedomie odborníkov viac ako určité modelové predstavy, ktoré dostávajú svoj konkrétny výraz v koncepciách sociálnej starostlivosti pre jednotlivé oblasti.

Môžeme konštatovať, že toto vnímanie Schimmerlingovej sa blížilo v tom čase k britskej sociálnej práci vnímanej prostredníctvom profesionálnych rolí. Schimmerlingová hovorí, že je nutné definovať role sociálneho pracovníka/sociálnej pracovníčky nielen ako role faktické, ale aj role očakávané a role normované – t.j. ako sústavu pravidiel, podľa ktorých sociálny pracovník/sociálna pracovníčka jedná. Môžeme teda sledovať mierny posun. Od intervenčných rolí do oblasti teórií rolí, avšak tieto boli stále dominantne intervenčné.

Veľký rozpor nastal až v 90 rokoch, kedy najmä teória sociálnej práce a jej vývoj tlačí na zmenu v roli sociálnych pracovníčok/sociálnych pracovníkov, ale zadávatelia v podobe „mocných“ si neustále objednávali intervenčnú rolu sociálnych pracovníčok/sociálnych pracovníkov v podobe „opravy“ človeka. Toto je už nielen v rozpore so sociálnou prácou vo svete, ale aj vlastnou realitou českej postfaktuálnej spoločnosti.

Vývoj hodnotovej orientácie sociálnej práce

V rámci vývoja rolí považujeme za nutné popísať aj vývoj hodnôt v sociálnej práci.

Sociálna práca je úzko spojená s hodnotami v rôznych rovinách. S hodnotami spoločnosti, s hodnotami sociálnej pracovníčky/sociálneho pracovníka, s hodnotami ľudí, s ktorými sociálna práca pracuje a v neposlednom rade aj s hodnotami profesie/vedy ako takej.

Sociálna práca sa podľa Palovičovej (2011) odlišuje od iných profesií tým, že definovanie jej samotného cieľa, predmetu, ale aj výkonu sú úzko prepojené s hodnotami. Nemyslí len etické hodnoty (dobro; blaho; autonómnosť a pod.), ale dokonca aj s hodnoty politické (solidarita; rovnosť; spravodlivosť a pod.). Toto podľa nás dokladuje vyššie definovanie sociálnej práce ako profesie/vedy založenej a vedenej hodnotami.

Je teda zrejmé, že ak sa sociálna práca začala formovať pred viac ako sto rokmi, tak aj hodnotové orientácie profesie/vedy sa menili.

Historický vývoj a meniace sa hodnoty v sociálnej práci zostavil Frederic Reamer (2006), a to do šiestich hodnotových smerov v sociálnej práci z historického pohľadu: paternalistická orientácia; orientácia na sociálnu spravodlivosť; náboženskú orientáciu; klinickú orientáciu; defenzívnu orientáciu a tzv. amoralistickú orientáciu.

Pre naše zemepisné šírky historický vývoj hodnôt v sociálnej práci v zhrnula Mirka Nečasová (2001). Podľa nej do roku 1948 sa sociálna práca rozvíjala v oblasti hodnôt podobne ako v západných krajinách (totožne s Reamerovými smermi). Po roku 1948 do roku 1989 získal štát monopol na realizáciu sociálnej práce v jej skrytej (do 60. rokov) a „trochu“ zverejnenej podobe. Činnosť v oblasti sociálnej práce neštátnych subjektov bola potlačená. V tomto období sa sociálna práca zredukovala viac či menej na sociálnu podporu (vyplácanie dávok), čo prinieslo jasnú morálne neutrálnu hodnotovú orientáciu voči klientovi. Tá v mnohých prípadoch pretrváva (žiaľ) až dodnes.

Samotná profesijná etika sociálnej práce prešla tiež svojim vývojom rovnako ako hodnotová orientácia sociálnej práce. Venoval sa jej tiež Frederic Reamer (1998), ktorý identifikoval štyri obdobia vo vývoji profesijnej etiky sociálnej práce:

- obdobie morálnosti/morálky;
- obdobie hodnôt;
- obdobie budovania etickej teórie zameranej na hľadanie riešení;
- obdobie etických noriem a manažmentu rizika.

Palovičová (2013) tento vývoj hodnôt dopĺňa aj konkrétnym zameraním

1. obdobie morálnosti/morálky – posilniť morálku neprispôsobivých a chrániť ich ľudskú dôstojnosť ;
2. obdobie hodnôt – od morálky k štrukturálnym problémom spoločnosti – premyslieť, definovať axiologické základy a princípy služieb soc. práce;
3. obdobie budovania etickej teórie zameranej na hľadanie riešení – pozornosť venovaná povahe morálnych dilem v praxi a tvorbe etických rozhodnutí ;
4. obdobie etických noriem a manažmentu rizika – do sociálnej práce sa vnáša trhový a manažérsky prístup; tlak ekonomizácie a konzumerizmu; klient = zákazník; neoliberálny koncept;

Najväčší kontrast ukazuje vývoj profesijnej etiky, ktorá dnes veľmi rozvažuje nad prínosom nového manažerizmu. Ten však je jednoznačne očakávaný z pohľadu rolí sociálnych pracovníčok/sociálnych pracovníkov.

Súčasná spoločnosť a role sociálneho pracovníka/sociálnej pracovníkov

V závere môžeme len konštatovať, bez toho, aby sme to opakovali, že neustále existuje rozpor medzi vývojom a stavom poznania v sociálnej práci a jej spoločenskou objednávkou.

Žijeme v období tzv. postfaktuálnej éry „prestávame veriť odborníkom, vedám a obrazu sveta, ktorý vytvárajú. Spochybňujeme štatistické ukazovatele, spoločenské konsenzu, osvedčené medicínske objavy. Hľadáme „alternatívy“ k známemu chodu vecí“ (Taranenková, 2016);

„Fakty ignorujeme, selektujeme a ohýbame. Vytvárame z nich vlastný príbeh, ktorý vyhovuje našim predstavám o tom, ako funguje svet. Nehľadáme informácie, ale konfirmácie, čiže potvrdenia všetkých svojich predstáv – akokoľvek mylných či stereotypných. Záplava nových webov a sociálnych sietí, hrozí, že sa v informáciách dokonale stratíme“ (Horák, 2016). Takto jednoducho možno definovať postfaktuálnu spoločnosť.

Táto napriek, alebo práve preto, že ignoruje fakty a autoritu vedy neustále kladie objednávku na rolu sociálnych pracovníčok/sociálnych pracovníkov do podoby intervenčných/opravárenských rolí, akoby ignorovala fakt, že spoločnosť je vo svojom pohybe niekde inde a takto formulovaná objednávka na sociálnu prácu bude nenaplniteľná, resp. s veľkou námahou napĺňaná.

Ako inšpirácia pre ľahšiu naplniteľnosť by nám mohla slúžiť česká škola sociálnej práce Krakešovej. A to najmä v spôsobe a rýchlosti komunikácie medzi praxou, vzdelávaním a vedou reprezentovanou Sociálnymi klinikami (Krakešová, M. – Kodymová, P. a kol., 2018). Ak by sme tento model komunikácie dokázali prevziať tak by sme v súčasnej postfaktuálnej dobe oveľa rýchlejšie dokázali zmeniť role sociálnych pracovníčok/sociálnych pracovníkov ak by sme efektívne komunikovali na úrovni praxe sociálnej práce – objednávateľov služieb sociálnej práce – vedy.

Zdroje:

- HORÁK, O. 2016. *Ak nebudeme očkovat, epidémie sa vráti, vraví odborníčka* in: Denník N 12.9.2016
- KRAKEŠOVÁ, M. 1973. *Výchovná sociálna terapia I. díl. 1. vyd.*, Praha: MPSV ČSR, 1973.
- KRAKEŠOVÁ, M. – KODYMOVÁ, P. – BRNULA, P. 2018. *Sociální kliniky. Z dějin sociální práce a sociálního školství*. Praha: Karolinum, 2018.
- LABÁTH, V. – Smik J. et al. 2011. *Expoprogram. Intervenčný program pre skupinovú prácu s deťmi a mládežou*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- LEVICKÁ, J. a kol. 2007. *Sociálna práca I*. Trnava: Oliva.
- LEVICKÁ, J. 2017. *Poradenstvo a advokácia. Dva spôsoby profesionálnej intervencie*. Trnava: FZaSP Trnavskej univerzity v Trnave.
- NEČASOVÁ, M. 2003. *Profesní etika*. s. 21-49 in: MATOUŠEK, O. a kol.: *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.
- PALOVIČOVÁ, Z. 2011. *Sociálna práca a etika*. In Filozofia. ISSN 0046-385X, 2011, 66, č. 2, 122-132.
- PALOVIČOVÁ, Z. 2013. *Morálne dilemy v sociálnych službách*. Bratislava: Filozofický ústav SAV.
- REAMER, F. 1998. *The Evolution of Social Work Ethics*. (1998). *Faculty Publications*. Paper 170. <http://digitalcommons.ric.edu/facultypublications/170>
- REAMER, F. 2006. *Social Work Values and Ethics*. New York : Columbia University Press.
- SHEAFOR, B. W. – HOREJSI, Ch. R. et al. *Techniques and Guidelines for Social Work Practice*. 2nd. ed. Boston : Allyn and Bacon.
- SCHIMMERLINGOVÁ, V. 1972. *Metody sociální práce se starými lidmi*. Praha: MPSV ČSR.
- TOMEŠ, I. 2011. *Sociální pracovníci dnes a zítra*. s. 7–16 in MARÁŠKOVÁ I. 2011. *Politiky a paradigmatá sociální práce. Co jsme zdědili a co s tím uděláme*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati.
- TARANEKOVÁ, I. 2016. *Éra našej nespokojnosti*. in Deník Pravda, 26. 8. 2016

HODNOTY VS. REALITA VÝKONU SOCIÁLNÍ PRÁCE

Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Mgr. Radka Janebová, Ph.D. pracuje jako odborná asistentka na Ústavu sociální práce Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, kde se zabývá tématy kontroly v sociální práci, kritické sociální práce a kontextů výkonu sociální práce. Zároveň působí jako sociální pracovníce organizace Sa-linger ve středisku Triangl, kde se věnuje sociální práci s rodinami a moderování případových konferencí. Případové konference moderuje i v agendě sociální práce na obcích.

Úvod

V červenci 2018 bylo v Dublinu valnou hromadou Mezinárodní federace sociálních pracovníků a valným shromážděním Mezinárodní asociace škol sociální práce schváleno Prohlášení *Mezinárodní federace sociálních pracovníků o etických principech* (dále *Prohlášení*). To má sloužit jako zastřešující rámec pro sociální pracovnice a pracovníky, „aby dosahovali nejvyšších možných standardů profesionální integrity“. Ti se v něm zavazují, že budou respektovat základní hodnoty a principy sociální práce, jako jsou například uznání přirozené lidské důstojnosti (Princip 1), prosazování lidských práv (Princip 2) a prosazování sociální spravedlnosti (Princip 3). Domnívám se, že respektování tří uvedených principů může být poměrně komplikované v kontextu pokračující neoliberalizace společnosti, kdy se ze strany státu stále více objevují tlaky na sociální práci, aby se podřídila mechanismům trhu a aby prosazovala ideu radikální individuální odpovědnosti. Cílem příspěvku je diskutovat možné rozpory mezi vizí zmíněných tří principů sociální práce a realitou společenských podmínek, v nichž může být respekt k těmto hodnotám obtížně naplnitelným závazkem.

Kontext neoliberalizace společnosti lze popsat jako globální společenský vývoj posledních třiceti až čtyřiceti let, který stále více směřuje k privatizaci zisků na straně bohatých a socializaci ztrát na straně zbytku populace. Jeho základním ideologickým východiskem je, že sociální blaho všech bude maximalizováno nastolením principů volného trhu do všech oblastí lidských činností – včetně hospodářských, politických a sociálních institucí i kulturního vědomí (Harvey, 2005; Wacquant, 2009). Tržní vztahy začínají ovládat všechny sféry lidského bytí, a to včetně sociální práce. Ta se má také podřizovat principům trhu, má snižovat náklady, zvyšovat efektivitu, adaptovat se na mechanismy konkurence (viz např. Holasová, 2012; Chytil, 2007; 2014; Mertl, 2017). Protože se jedná o veřejnou službu, která zpravidla nepřináší zisk, potýká se s dlouhodobým podfinancováním a nově i se sociálními škrtky. To indukují sílící problémy s financováním sociálních služeb, tzv. sociální práce na obcích i sociálně-právní ochrany dětí v rámci rozpočtů na roky 2019 a 2020 (viz např. Asociace, 2019; Revue, 2019; Zieglerová, 2019). Je pravděpodobné, že v době pokoronavirové budou v důsledku ekonomické recese škrtky ještě razantnější. Na sociální práci směřuje tlak, aby se odkláníla od původního závazku podpory a ochrany znevýhodněných a orientovala se na kontrolní a dohledovou roli. Tuto praxi dobře ukazuje kritika Úřadů práce ČR, jejichž selhávání v pomoci potřebným začíná být i ve veřejném diskursu vnímáno jako snaha ušetřit veřejným rozpočtům náklady (viz např. reportáže veřejnoprávní televize v pořadu 168 hodin). Důraz na kontrolní roli ale také signalizu-

jí prohlášení politiků, kteří sociální pracovníky prezentují jako dohlížitele nad pracovní a rodinnou morálkou nezodpovědných klientů (viz např. Guth, 2010; Mertl, 2017). V tomto ideologickém klimatu může být velmi obtížné prosazovat etické principy deklarované v Prohlášení.

Uznání přirozené lidské důstojnosti

Podle Principu 1 *Prohlášení* by sociální pracovnice měly uznávat a respektovat „přirozenou důstojnost a hodnotu všech lidských bytostí“. Měly by konat v jejich prospěch, respektovat všechny lidi, ale zároveň se ozývat proti znehodnocování a stigmatizaci klientů.

Tento princip mají ale realizovat ve společenském kontextu, kde je hodnota člověka odvozována od jeho schopnosti uplatnit se na trhu práce. Každý člověk je považován za podnikatele se sebou samým, který by měl zhodnotit vlastní sociální kapitál (Keller, 2009). Pokud se v jeho životě vyskytnou nějaké sociální problémy, je zodpovědnost za jejich vznik připisována výhradně jedinci, který je vnímán jako ten, co selhal. To vše bez ohledu na to, jak byl vznik problému způsoben strukturálními příčinami, které lidé nemohou ovlivnit, a sílící rizikovostí celé společnosti (Beck, 2004). Stejný požadavek zodpovědnosti je uplatňován i na řešení problémů, které by lidé měli dle neoliberální ideologie vyřešit sami a nežádat o pomoc stát (Mullaly, 2007). Pokud tak činí zejména v oblasti materiální pomoci, vystavují se riziku, že budou onálepkováni jako nezodpovědní, líní, nekompetentní či amorální. Snad nejvíce se s tím potýkají svobodné matky, které jsou bez ohledu na diskriminaci v oblasti zaměstnávání a bydlení, obviňovány ze závislosti na dávkách (přestože jsou těmi, kdo převzal jeden z nejzásadnějších společenských závazků – péči o děti). Podobnému útlaku jsou vystavováni Romové, jejichž diskriminace začíná od raného vzdělávání, pokračuje v zaměstnání a bydlení, a končí označováním jako parazitů systému. Důstojnost a hodnota těchto skupin je neoliberální ideologií stále více zpochybňována.

Tento obecný odklon od solidarity (Keller, 2010) zásadním způsobem formuje i sociální práci, od níž je očekáváno, že bude uplatňovat princip radikální individuální odpovědnosti bez ohledu na strukturální příčiny řady problémů. V praxi to znamená, že by se úkolem sociálních pracovníků mělo stávat dovést klienta k uznání jeho vlastní odpovědnosti za problém (bez ohledu na reálné zavinění), a posléze k nalezení řešení, které bude stavět opět na jednostranné adaptaci klienta na prostředí. V podstatě se od sociální práce očekává, že bude depolitizovat sociální problémy

a obviňovat jejich oběti (McDonald, 2006; Thompson, 2010). Toto očekávání je ale v zásadním rozporu s Principem 1. Jenže pokud na takovou společenskou „zakázku“ sociální práce nepřistoupí, vystaví se podezření, že pomáhá lidem, kteří jsou s hlediska dominujícího společenského diskursu považováni za nehodnotné až bezcenné. Takové podezření ze strany „státu“ (respektive donátorů) by mohlo zásadně ohrozit další financování a tedy i přežití sociální práce. Pro sociální pracovnice tak vzniká fatální dilema, jak respektovat hodnotu a důstojnost všech lidí, když by to mohlo ohrozit její vlastní existenci.

Prosazování lidských práv

Podle Principu 2 *Prohlášení* by měli sociální pracovníci prosazovat „základní a neodcizitelná lidská práva všech lidských bytostí“, a to jak práva individuální, tak sociální. Zároveň by měli umět citlivě balancovat mezi různými právy, která se mohou dostávat do vzájemné kolize.

Prosazování lidských práv se může stát značně obtížným v celospolečenském kontextu, který se odklání od garance sociálních práv k nápravné sociální politice (Wacquant, 2009). Náklady na sociálno začínají být systematicky delegitimizovány jako luxus a nezodpovědnost, a o chudých začíná být diskutováno jako o „delikventech“ zneužívajících sociální stát (Dee, 2013; Mertl, 2017). Tyto „delikventy“ je neoliberalní optikou třeba napravit, nebo trestat. Těmito činnostmi byly pověřeny sociální a trestní systém. První jmenovaný se má stále více zabývat dohledem nad morálkou chudých, jejich motivací ke vstupu na trh práce za prekarizované mzdy a sankcionováním za chudobu prostřednictvím dohledu nad jejich privátním životem. Do druhého jsou přesouváni ti chudí, které se nepodařilo napravit systémem sociálním – podle Wacquanta (2009) zejména barevní chudí muži. První ze zmíněných úkolů se dotýká i sociální práce, na kterou sílí tlak, aby nahrazovala pomoc kontrolou. Namísto profese pomáhající prosazovat lidská práva klientů, se má stávat součástí nápravného aparátu, který zejména sociální práva stále více znehodnocuje. Pokud sociální pracovníci budou i nadále prosazovat lidská práva navzdory společenským očekáváním, budou se vystavovat podezření, že prosazují zájmy menšin proti zájmům většiny. Opět se nabízí otázka, proč by si stát měl na hrudi hřát hada v podobě sociální práce, která jde proti jeho očekáváním?

Prosazování sociální spravedlnosti

Na základě principu sociální spravedlnosti by měly sociální pracovnice čelit diskriminaci a institucionálnímu útlaku ve vztahu ke společnosti obecně i ke klientům bez ohledu na jejich individuální či skupinové charakteristiky (3.1) či prosazovat rovný přístup ke zdrojům, kdy by se měly zasazovat o spravedlivé rozdělování společenského bohatství (3.3).

Tyto principy by měly sociální pracovnice prosazovat ve společenském diskursu oslavujícím škrtu a úspory v sociální oblasti jako jediné zodpovědné chování státu. Jejich realizaci neusnadňuje ani zvyšování sociálních nerovností, nárůst chudých a zvyšující se počty klientů sociální práce. Zejména téma chudoby je ze strany neoliberálních států bagatelizováno, takže se Česká republika ráda honosí nízkou mírou chudoby 14% (Český, 2017), aniž by bylo reflektováno, že je díky pochybné metodice výpočtu toto nízké číslo zkresleno nízkými mzdami a vysokými náklady (Tožička, 2016), nezahrnutím osob v ubytovnách, azylových domech a na ulici do vzorku (Švihlíková, 2015) a že vysoký počet lidí dělí od hranice chudoby jen malá částka (Prokop, 2016). V prostředí, kde jsou výdaje na sociální oblast vnímány jako rozhazování peněz, kde jsou na organizace sociální práce stále silnější tlaky, aby šetřily, a současně zvyšovaly svou efektivitu (aniž by bylo zcela jasné, co to vlastně je), může být značně obtížné zasazovat se o spravedlivou distribuci zdrojů vůči chudým a znevýhodněným. Od sociálních pracovníků je spíše očekáváno, že budou plnit zakázku politiků, mlčet a šetřit i na sobě samých (pracovat zdarma přesčas, zvyšovat počty klientů a rezignují na drahé supervize). Strach o vlastní přežití může vést k upřednostnění politické zakázky před prosazováním práva klientů na sociální spravedlnost.

Závěr a diskuze

Při naplňování etických principů se sociální práce v neoliberalizující se společnosti vystavuje riziku, že její aktivity nebudou vnímány z celospolečenského hlediska jako legitimní, a tudíž bude ohroženo její financování a přežití. Pokud nebude chtít rezignovat na uvedené principy, bude muset hledat zcela nové strategie vlastního fungování. Jako cestu nevidím stávající úsilí o profesionalizaci, které by mohlo vést k izolaci profese. Témata jako prestiž profese, profesní zákon, profesní komora se v měnícím společenském kontextu začínají jevit jako nepodstatná, protože odpoutávají pozornost od těch, kteří pomoc potřebují, a jejichž práva a potřeby budou do budoucna stále více zpochybňovány. Domnívám se, že jedinou cestou pro

přežití sociální práce a zároveň takové sociální práce, která bude schopná prosazovat principy v Prohlášení, je její kolektivizace. Tou myslím vytváření koalic s klienty, odbory, progresivními organizacemi, aktivisty a dalšími profesemi, kterým jde také o prosazování práv nejvíce znevýhodněných lidí. Teprve v okamžiku, kdy nebude na prosazování zájmů klientů sama, kdy bude součástí širšího a vlivnějšího politického proudu, který jí může zajistit stabilní financování, bude si moci dovolit respektovat beze strachu etické principy Prohlášení.

Použitá literatura

ASOCIACE POSKYTOVATELŮ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB. 2019. *Tisková zpráva: Kdy přijde v České republice kolaps sociálních služeb? APSS ČR důrazně vyzývá MPSV ČR k opatřením* [online]. [18. 7. 2019]. Dostupné z: http://www.apsscr.cz/images/1554298381_tz-kdy-prijde-v-cr-kolaps-socialnich-sluzeb.pdf

BECK, U. 2004. *Riziková společnost: Na cestě k jiné moderně*. Praha: SLON.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2017b. *Osoby ohrožené chudobou nebo sociálním vyloučením* [online]. Praha. [5. 3. 2018]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/32961688/370002160343.pdf/63dc9a9e-2ee8-4e0b-b4c-7-39386c124fd4?version=1.0>

DEE, M. 2013. Welfare Surveillance, Income Management and New Paternalism in Australia. *Surveillance & Society*, 11(3), 272–286.

GUTH, J. 2010. Ministr Drábek představil konzervativní revoluci zblízka [online]. *Deník Referendum* [26. 3. 2020]. Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/6572-ministr-drabek-predstavil-konzervativni-revoluci-zblizka>

HARVEY, D. 2005. *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.

IFSW. 2018. *Prohlášení Mezinárodní federace sociálních pracovníků o etických principech* [online]. [10. 3. 2020]. Dostupné z: <https://dragif.cz/data/pdf/a/wji.pdf>

HOLASOVÁ, V. 2012. Sociální práce jako nová tržní příležitost? *Sociální práce/Sociální práce*, 12(2), 126–137.

CHYTIL, O. 2007. Důsledky modernizace v sociální práci. *Sociální práce / Sociální práce*, 7(4), 64–71.

- CHYTIL, O. 2014. Možnosti sociální práce při řešení problému chudoby. In: PAUHOFOVÁ, I., ŽELINSKÝ, T. (eds.) *Paradigmy budúcich zmien v 21. storočí Globálny svet – spolupráca alebo konfrontácia?* Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 287–297.
- KELLER, J. 2009. *Nejistota a důvěra aneb K čemu je modernitě dobrá tradice*. Praha: SLON.
- KELLER, J. 2010. Na pokraji trhu práce – ke sporům o příčinách chudoby. *Sociální práce / Sociálna práca*, 10(1), 57–63.
- MCDONALD, C. 2006. *Challenging Social Work. The Institutional Context of Practice*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
- MERTL, J. 2017. *Přerozdělování welfare. Nástroj pomoci, nebo kontroly?* Brno: Doplněk.
- MULLALY, B. 2007. *The New Structural Social Work*. Ontario: Oxford University Press.
- PROKOP, D. 2016. *Výzkum chudých* [online]. Praha: Median. [5. 3. 2018]. Dostupné z: http://data.idnes.cz/soubory/domaci/A161114_NEH_009_CHUDOBA1_MEDIAN.PDF
- REVUE PRO SOCIÁLNÍ POLITIKU A VÝZKUM. 2019. *Milena Johnová: Vládní sociální politika ohrožuje ty nejvíce zranitelné, zejména ohrožené děti a seniory* [online]. [18. 7. 2019]. Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/2019/05/milena-johnova-vladni-socialni-politika-ohrozuje-ty-nejvice-zranitelne-zejmena-deti-a-seniory/>
- TOŽIČKA, T. 2016. Česká republika je zchudlý stát [online]. *Deník Referendum*. [5. 3. 2018]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/24313-ceska-republika-je-zchudly-stat>
- THOMPSON, N. 2010. *Theorizing Social Work Practice*. New York: Palgrave Macmillan.
- TOŽIČKA, T. 2016. Česká republika je zchudlý stát [online]. *Deník Referendum*. [5. 3. 2018]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/24313-ceska-republika-je-zchudly-stat>
- WACQUANT, L. 2009. *Punishing the Poor. The Neoliberal Government of Social Insecurity*. Durham and London: Duke University Press.
- ZIEGLEROVÁ, A. 2019. *Vláda škrta sociální práci obcí. Postará se stát?* [online]. Institut pro sociální inkluzi. [18. 7. 2019]. Dostupné z: <http://socialniinkluzi.cz/vlada-skrta-socialni-praci-obci-postara-se-stat/>

SÚ ZMENENÉ SPOLOČENSKÉ PODMIENKY DÔVODOM NA ZMENU MISIE SOCIÁLNEJ PRÁCE?

prof. PhDr. Jana Levická, PhD.

prof. PhDr. Jana Levická, PhD. se vědecko-pedagogicky zaměřuje na oblast teorie a metod sociální práce, sociálně-právní ochrany. Aktuálně pracuje na Katedře sociálních služeb a poradenstva na Fakultě sociálních věd Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnavě. Spolupracuje zejména s univerzitami v Hradci Králové, v Kijevě, v Rize a v Opo-
le. Je šéfredaktorkou vědeckého časopisu Revue sociálních služeb a členkou redakčního kolektivu Journal socioterapie. Je držitelkou několika ocenění, jako je např. Medaile Eleny Maróthy-Šoltésovej za rozvoj sociální práce, pamětní medaile TU v Trnavě, medaile předsedy TT SK za rozvoj sociálních služeb. Je autorkou a spoluautorkou mnoha vědeckých a odborných monografií a publikací.

Abstrakt:

Zmeny, ktoré do bežného a aj profesionálneho života prináša globalizácia, znova otvárajú diskusiu o platnosti misie sociálnej práce. Globálny svet priniesol veľa odlišných sociálnych realít, ktoré sa premietajú do každodenného života klientov sociálnej práce. Profesia je tak konfrontovaná s novými ale aj so staronovými sociálnymi problémami, s novo štrukturovaným prostredím, podmienkami pre výkon profesie apod. Znamená to, že v tejto situácii je potrebné redefinovať misiu profesie? Alebo je jej napĺňanie ešte aktuálnejšie ako dnes? K otázkam, ktoré nie je možné v tejto diskusii vynechať patria, či a do akej miery sociálni pracovníci usilovali a usilujú o naplnenie misie a tiež, či a ako sa problematika misia profesie odráža v pregraduálnej príprave sociálnych pracovníkov a pracovníčok?

Cieľom príspevku je diskutovať o potrebe udržania misie profesie nielen v jej proklamatívnej podobe, ale predovšetkým v jej aplikačnej rovine do každodenného života.

Kľúčové slová: misia, sociálna práca, osobnosti, štandardy vzdelávania

1 Zrod sociálnej práce – špecifická reakcia na svoju dobu

Najfrekvencovanejšou vetou pri predstavovaní profesie sociálna práca je odkaz na jej kresťanské korene a humanistický rozmer. Oba tieto aspekty sú o to významnejšie, že sociálna práca sa zrodila a sformovala v problematickej sociálno-ekonomickej realite, kedy humanizmus nebol štandardnou súčasťou každodenného života. Prevažná časť vyspelého sveta si ako dedičstvo 18. storočia do nového storočia priniesla následky priemyselnej revolúcie reprezentovanej zavádzaním strojov do výroby. Za istú výhodu 19. storočia je možné označiť postupné skracovanie pracovnej doby a odstránenie zvlášť namáhavej fyzickej práce. Nespornou nevýhodou bol vzrastajúci počet ľudí bez práce a s tým spojený nárast chudoby. S postupujúcou priemyselnou revolúciou prišla aj likvidácia remesiel, zanikali tradičné možnosti zárobkov, poľnohospodárska pôda bola premieňaná na urbárno-priemyselnú zónu, čo zapríčiňovalo stratu zárobku a obživy na vidieku. Celý tento proces postupne smeroval k vzniku sociálneho javu, ktorý dnes poznáme ako **nezamestnanosť**. Nedostatok práce spôsobil aj pokles odmeny za prácu, čo prispelo k prehĺbeniu chudoby predovšetkým v západoeurópskych krajinách. Chudoba a nezamestnanosť posilnili rozvoj sociálno-patologických javov ako boli krádeže, prostitúcia, pohlavné choroby, koncom 19. storočia aj rozšírenie TBC, alkoholizmus, zneužívanie detí apod. Toto všetko

vyvolalo v Európe veľkú migračnú vlnu, v rámci ktorej odchádzali tisícky ľudí za prácou za oceán. K najhorším dôsledkom tohoto spoločenského vývoja je vznik I. svetovej vojny a krátko po jej skončení nástup Veľkej hospodárskej krízy, ktorá zachvátila celý ekonomicky prosperujúci svet.

Túto spoločenskú situáciu určite nie je možné charakterizovať ako jednoduchú, či ľahko zvládnuteľnú. A práve ona tvorí historický rámec sociálnej práce. Tí, čo sa rozhodli prispieť svojou vlastnou prácou k riešeniu individuálnych, rodinných problémov, či celospoločenských problémov to nemali ľahké. Ešte začiatkom 20. storočia im chýbali:

- 1) možnosť profesionálnej prípravy na výkon profesie (v dnešnom zmysle),
- 2) systém sociálneho zabezpečenia,
- 3) finančné prostriedky,
- 4) zariadenia sociálnych služieb (existujúci počet nepostačoval)
- 5) vedecké poznatky o efektívnych stratégiách riešenie jednotlivých sociálnych problémov.

Bez predchádzajúceho odborného konsenzu sa v spoločnosti postupne objavovali ponuky na pomoc. Túto etapu vývoja sociálnej práce je možno najlepšie a aj najrýchlejšie pochopiť prostredníctvom predstavenia osobného prínosu vybraných reprezentantov a reprezentantiek profesie. V ich živote a práci môžeme nájsť napĺňanie misie sociálnej práce, ktorou bolo a aj stále je snaha prispieť k tomu, aby život každého človeka bol čo najdôstojnejší.

2 Prínos vybraných osobností k rozvoju sociálnej práce

Bertha Reynolds

11. 12. 1887–29. 10. 1978

Bola komunitnou pracovníčkou, bojovala proti chudobe a rasizmu. Ako sa sama vyjadrila, už v detstve v sebe pociťovala túžbu pomáhať chudobným ľuďom a černochoom, aby boli schopní zarábať si na živobytie (Reynolds, 1963). Od svojho štúdia (Smith College, psychiatrická sociálna práca) sa usilovala o preklopenie obmedzenia prípadovej sociálnej práce,

ktorá podľa nej vyzerá ako loď, ktorá pred tým než sa vydá na plavbu sa stará o to, aby všetci cestujúci mohli sedieť na palube na stoličkách, a aby posádka mala záchranné člny. Prioritou sociálnej práce by malo byť, aby loď bola schopná plavby ešte pred tým, ako sa začne zaoberať jednotlivcami (Reynolds, 1934). Reynolds poukazovala na nedostatok preventívnych aktivít, ktorými by sa sociálna práca usilovala o predchádzanie vzniku sociálno-patologických javov. Bertha Reynolds patrí k tým sociálnym pracovníkom a pracovníčkam, ktorí sa usilovali a usilujú o prekonanie rozdielov medzi prípadovou sociálnou prácou a komunitnou sociálnou prácou.

Octavia Hill

3. 12. 1838–3. 8. 1912

Britská sociálna pracovníčka, ktorá sa zaoberala problematikou chudoby. Život týchto ľudí bol podľa nej tak ťažký, že často zabúdali na starostlivosť o vlastné deti. Podľa Hill príčinou toho, že ženy sa vôbec nestarali o svoje domácnosti, bola ich nedostatočná sebaúcta. Hill vnímala výnimočné postavenie ženy-matky v spoločnosti a jej vplyv na výchovu detí, preto sa rozhodla v svojej práci zamerať práve na ženy.

Jej cieľom bolo vybudovať ich sebaúctu a následne im pomôcť prevziať zodpovednosť za vlastný život a svoj domov (Hill, 1875). Riešenie videla v dvoch veciach. V práci a vo vhodnom a ekonomicky dostupnom bývaní. Hill je u nás viac známa ako prakticky orientovaná aktivistka v boji proti chudobe. Menej už známa ako autorka koncepcie „housing managementu“, čo by sme v súčasnosti mohli označiť ako koncepciu sociálneho bývania. V tejto oblasti poukázala na význam bytovej hygieny, a s tým súvisiacej veľkosti bývania, preľudnenosť bytov, potrebu dodržiavania dohodnutých pravidiel nájomníkmi a primerané nájomné. Vyberanie nájomného chápala ako príležitosť pre pravidelný kontakt s nájomníkmi a tiež ako príležitosť k ich prevýchove. Práve preto touto úlohou nepoverila nikoho iného, ale robila to ona sama. Poukázala tiež na silný motivačný nástroj, ktorým podľa nej bola spoluúčasť nájomcov na riešení problémov s nájomným domom – rozhodovanie o potrebných opravách apod. (Levická, J. a kol., 2018).

Sabina Shalom
1925

Sabina Shalom, u nás takmer neznáma sociálna pracovníčka, sa narodila v Anglicku, kde vyštudovala psychológiu aj sociálnu prácu. Známa je vďaka svojim dobrovoľníckym aktivitám, ktoré realizovala nielen v Európe, ale aj v USA, Kanade a Južnej Amerike. V centre jej pozornosti boli ľudia, s ťažkými životnými osudmi. Krátko po skončení II. svetovej vojny sa rozhodla pracovať s tými, ktorí sa vrátili z koncentračných táborov. Môžeme predpokladať,

že jej židovský pôvod ovplyvnil aj jej rozhodnutie vyhľadať osirelé deti a priviesť ich do Anglicka, kde boli umiestnené do detských domovov. Počas pobytu v USA a v Kanade sa aktívne zapájala do viacerých programov sociálneho zabezpečenia.

Neskôr ako dobrovoľníčka predčítavala nevidiacim a tiež sa aktívne zapojila do práce v hospici. Za jej celoživotnú prácu (nielen ako dobrovoľníčky) jej NASW najskôr udelila ocenenie Lifetime Achievement Award (Ocenenie za celoživotné úspechy) a v roku 2018, pri príležitosti 50. výročia jej aktívnej činnosti, jej NASW udelila prestížny titul Social Work Pioneer (Priekopníčka sociálnej práce). Pre súčasných sociálnych pracovníkov som vybrala jej motív a aktívnej službe iným. Odmenou za pomoc druhým často razy je radosť pomáhajúcich z toho, že mohli uľaviť niekomu od bolesti, utíšiť utrápené srdce, alebo potešiť ho počas jeho osamelých dní. Ako sama povedala, ak uchopíte ruku osoby v núdzi, prispeli ste jej natoľko, že vám to poskytne uspokojenie a odôvodní to vašu existenciu v tomto problémovom svete (Shalom, 2018).

Jane Addams
1860–1935

Jane Addams patrí popri Mary Richmond a Marie Krakešovej-Doškovej k najznámejším predstaviteľkám sociálnej práce v domácom prostredí. Jej osobnosť a dielo sú však u nás prezentované pomerne jednostranne, keďže ju spájame len s komunitnou sociálnou prácou. Menej však je známa ako bojovníčka za mier (Nobelovu cenu mieru jej bola udelená v r. 1931), či ako kritička segmentácie sociálnej práce a v neposlednom rade aj prístupu

ku klientom, predovšetkým k chudobným. Práve pre odmietala spájanie sociálnej práce s charitatívnou činnosťou svojej doby. Ako napísala v práci *Democracy and Social Ethics* (1902) „Predtým, keď sa verilo, že chudoba je synonymom pre zlozvyk a lenivosť a že prosperujúci muž je spravodlivý, bola charita s dobrým svedomím krutá; pretože charitatívny agent skutočne obviňoval jednotlivca z chudoby jeho nadradenosť vychádzala z jeho prosperity, ktorá mu dávala istotu o nadradenosti jeho morálky.

Addams zastávala názor, že chudobní sú často obeťami okolností a že zodpovednosťou spoločnosti je najprv porozumieť tým, ktorí sú odsúvaní na okraj spoločnosti, a potom vyvinúť prostriedky na ich začlenenie do spoločnosti. Sociálna práca má prispievať k rekonštrukcii spoločnosti, s cieľom, aby spoločnosť ponúkala príležitosti pre všetkých občanov a nie len pre niektorých (Linn, 2000).

Za pozornosť stojí aj jej prínos k objasneniu etiky starostlivosti, či príspevok k práci s mladistvými kriminálnikmi (*The Spirit of Youth a City Streets*)

Ida Maud Canon
29. 6.1877–8. 7.1960

Jej cesta k sociálnej práci nebola priama, ale viedla cez prácu zdravotnej sestry, Canon začala v rokoch 1903-6 pracovať prvá ako terénna sestra (visiting nurse) pre organizáciu St. Paul Associated Charities. Ako sa neskôr vyjadrila, práve tu porozumela prepojeniu medzi chudobou a niektorými chorobami. Aj na základe toho sa rozhodla pre štúdium sociálnej práce. Ešte počas štúdia sa stretla s dr. Richardom Cabotom, s ktorým začala spolupracovať ako dobrovoľníčka a v roku 1907 nastúpila do jeho nemocnice ako jedna zo štyroch sociálnych pracovníčok, ktoré vytvorili oddelenie nemocničných sociálnych služieb. O rok neskôr sa stala jeho vedúcou. K jej klientom patrili jednotlivci i celé rodiny, kde sa vyskytovali TBC, pohlavné choroby, alebo jedinci s pracovnými úrazmi, či slobodné matky (Chu, 2006).

Jej najväčším prínosom je rozvoj medical social work a to nielen v praktickej podobe, ale aj v teoretickej (*On the Social Frontier of Medicine: Pioneering in Medical Social Service, 1952, and Some Highlights of Fifty Years: Massachusetts Conference*

of Social Work, 1903) a pedagogickej. Canon vytvorila prvé učebné osnovy pre vzdelávanie v programe medicínska sociálna práca (Bartlet, 1975). Canon tiež kritizovala postoj niektorých ministerstiev, ktorí chceli zodpovednosť za poskytovanie sociálnych služieb preniesť len na cirkevné organizácie. Ida Canon prispela k tomu, aby sa vláda USA začala zodpovedne venovať otázkam ochrane zdravia detí, iniciovala tiež vznik výskumu vplyvu sociálnych faktorov na zdravie (najmä v súvislosti s TBC).

Ida B. Wells
16. 7. 1862–25. 3. 1931

Wells bola významnou afro-americkou aktivistkou, investigatívnou novinárkou, pedagogičkou, abolicionistkou a feministkou. Práve pre jej boj za ľudské práva, boj proti predsudkom a násiliu, boj za rovnosť Afroameričanov, najmä Afroameričaniek, za volebné právo žien ju NASW zaradila medzi významné osobnosti sociálnej práce (Dickerson, 2018).

V roku 1891 bolo Ide B. Wells zakázané pracovať ako učiteľka na základnej škole. Dôvodom boli jej kritické články, v ktorých upozorňovala na zlé podmienky na černošských školách.

Ako prvá v svojich prácach poukázala, že lynčovanie černochovej ekonomicky podmienené. Ako písala, oslobodenie černochovej im otvorilo cestu k ich ekonomickým aktivitám, teda k podnikaniu. Prirodzeným následkom čierneho ekonomického pokroku bolo, že niektorým bielym mužom klesli tržby. Rasizmus a hlavne lynčovanie mali skrytý cieľ a to zastrážiť černochovej a zastaviť ich ekonomický, sociálny a kultúrny rozvoj. Hoci sa táto situácia týkala prevažne amerického juhu, napokon boli v USA prijaté zákony, ktoré vylúčili z podnikania, ale aj zo vzdelávania (zavedením ďalšieho zdanenia) nielen černochovej, ale aj pomerne veľkú skupinu bielych občanov USA (Matthews, 2018).

Edward Thomas Devine

6. 5. 1867–27. 2. 1947

V práci *Encyclopedia of Social Work* sa môžeme dočítať, že Edward Thomas Devine bol ekonóm, advokát starostlivosti o deti, pedagóg a sociálny pracovník.

Devine, podobne ako napr. A. Toynbee, sa o niektoré otázky sociálnej práce začal zaujímať vďaka svojmu ekonomickému vzdelaniu, ktoré dokončil v roku 1889 získaním Ph.D. za oblasť ekonomiky na University of

Pennsylvania. Jeho kariéra vysokoškolského pedagóga ho priviedla aj na univerzity v Oxforde a Edinburgu, kde prednášal ekonomiku, hlavne sociálnu ekonomiku. V rokoch 1904–1907 a tiež v r. 1912–1917 bol riaditeľom New York School of Philanthropy, ktorá sa v roku 1919 premenovala na New York School of Social Work (Trattner, 1986).

Skúsenosti z ekonomiky aplikoval aj do rodiacej sa sociálnej práce, kde napr. v súvislosti s požadovanou reformou bývania konštatoval, že ak by neexistovali silné finančné záujmy určitých skupín, uskutočňovala by sa reforma jednoduchšie a rýchlejšie. Podobne zareagoval aj v boji za odstránenie detskej práce, keď konštatoval, že ak by sa prostredníctvom detskej práce nezískavali peniaze, detská práca by bola rýchlo zakázaná (Trattner, 1994). Vychádzajúc zo svojich skúseností, stanovil Devine ako povinnosť sociálnej práce vyhľadávať a účinne bojovať s tými organizovanými silami zla, ktoré sú príčinou odkázanosti a závislosti na systémoch pomoci a tiež, ktoré prispievajú k udržiavaniu netolerovateľných životných podmienok, ktoré sú mimo kontroly jednotlivcov a rodín, ktorí v nich žijú.

V praktickej rovine prispel k vytvoreniu federálneho úradu zameraného na starostlivosť o deti (v spolupráci s Lillian Wald), založil National Association for the Study and Prevention of Tuberculosis a tiež National Child Labor Committee.

Devine je oficiálne pokladaný za prvého, kto použil termín *case work*. V roku 1897 v jednom článku napísal, že dobrá prípadová práca si vyžaduje veľa nevďačnej práce (Trattner, 1986). V súvislosti s náročnými úlohami, ktoré plnia sociálni pracovníci je potom potrebné, aby mali relevantné vzdelanie, ktoré ich na ich plnenie pripraví (Trattner, 1986, 1994).

Harry Hopkins
17. 8. 1890–29. 1. 1946

Hoci bol Hopkins sociálnym pracovníkom, ktorý svoju pracovnú kariéru začínal v newyorskom gete Lower East Side, do histórie vošiel najmä ako Rooseveltov poradca počas II. svetovej vojny.

Na túto pozíciu sa však dostal vďaka svojim aktivitám v boji proti chudobe. Už v r. 1915 zastával pozíciu výkonného tajomníka v New York City Bureau of Child Welfare, ktorý spravoval verejné finančné prostriedky určené na výplatu dôchodkov pre matky s nezaopatrenými deťmi. V roku 1931 poveril F.D. Roosevelt (ešte ako guvernér štátu New York), Hopkinsa organizovaním dočasnej pomoci pre ľudí zasiahnutých hospodárskou krízou (Hale, 1949). Tento program je známy ako TERA (the Temporary Emergency Relief Administration). Po nástupe Roosevelta do funkcie prezidenta, bola Hopkinsovi ponúknutá pozícia hlavného federálneho odborníka pre oblasť pomoci v núdzi. Neskôr v jeho vláde zastával pozíciu ministra obchodu. Hopkins, ktorý bol presvedčený, že riešením chudoby je práca, prispel k prijatiu takých programov ako boli New Deal, FERA, CWA či WPA. Všetko to boli štátne programy zamerané na zamestnávanie ľudí, ktorí stratili prácu. Len v programe WPA našlo prácu 8,5 milióna nezamestnaných (McJimsey, 1987).

3 Sociálna práca a jej misia dnes

Niet sporu, že globalizácia priniesla mnohé negatívne prvky do života spoločnosti. Svetové spoločenstvo sociálnych pracovníkov na tieto zmeny reagovala nielen úpravou definície profesie sociálna práca, ale predovšetkým prijatím programu, pre smerovanie profesie do ďalšieho obdobia (známeho ako Global Agenda for Social Work and Social Development Commitment to Action). Sociálna práca medzi svoje priority zaradila:

- naďalej prispievať k odhaľovaniu príčin útlaku a nerovností v spoločnosti,
- spoluprácu so všetkými, ktorí usilujú o dosiahnutie spravodlivejšieho sveta,
- podporu lokálnych komunít,
- podporu a rozvoj inkluzívnych komunít,

- podporu sociálnych stratégií, ktoré sú zacielené na posilneniu dôstojnosti každého človeka
- angažovaný prístup k boju za udržateľný rozvoj, so zameraním na udržateľnosť životného prostredia,
- naďalej sa usilovať o to, aby globálna spoločnosť uznala význam medziludských vzťahov ako fenoménu, ktorý je predpokladom budovania trvalo udržateľného spôsobu života (Levická, Levická. 2013).

Z uvedeného je zrejmé, že misia sociálnej práce zostáva stále platná. Hoci sa mení rétorika, aj dnes je misiou profesie snaha prispievať k budovaniu sociálne spravodlivého spoločenstva, ktoré podporuje rozvoj každého svojho člena a ochraňuje tie najzraniteľnejšie skupiny. Paradoxne, práve pod vplyvom globalizačných tlakov si viac uvedomujeme, že postmoderná spoločnosť potrebuje profesie, ktoré budú usilovať o vytváranie účinnej protiváhy proti svetu rýchleho konzumu. Toto smerovanie bolo opakovane potvrdené a premietlo sa aj do prijatia nových štandardov pre vzdelávanie sociálnych pracovníkov (Global standards for the education and training of the social work profession, 2019), ktoré spoločne vypracovali IFSW a IASSW.

Zodpovedať zostáva otázka, či vzdelávatelia v rámci pregraduálnej prípravy dostatočne približujú misiu profesie a jej význam pre prax. V ČR a SR je jasne badateľná prevládajúca orientácia vzdelávateľov na mikrorovinu sociálnej práce (prípadová sociálna práca). Sociálna práca realizovaná na makroúrovni je u nás v pozícii akejsi doplnkovej informácie. Takto prezentovaná sociálna práca posilňuje presvedčenie, že pre úspešné zvládanie sociálneho fungovania je postačujúca sa orientácia na poradenskú, či terapeutickú paradigmu. Wendt (1995) tento trend nazýva únikom od reálnych sociálnych problémov a vyzýva, podobne ako Addams, Reynolds, či Devine, sociálnych pracovníkov, aby sa viac angažovali v sociálnej práci realizovanej na makrorovine.

Literatúra

ADDAMS, J. 1902. *Democracy and Social Ethics*, 1902; Urbana, IL: University of Illinois Press, Reprint 2002

ADDAMS, J. 1909. *The Spirit of Youth and the City Streets*, 1909; Urbana, IL: University of Illinois Press, 1972.

BARTLETT, Harriett M. 1975. *Ida M. Cannon: Pioneer in Medical Social Work*. Chicago: Social Service Review, Vol. 49, No. 2

DICKERSON, C. 2018. Ida B. Wells. Who Took on Racism in the Deep South With Powerful Reporting on Lynchings. *The New York Times*,

ENCYCLOPEDIA of Social Work. Oxford: NASW

GLOBAL standards for the education and training of the social work profession. 2019. [online]. IFSW and IASSW. [2019-12-20]. Dostupné na: <https://www.iassw-aiets.org/wp-content/uploads/2018/08/Global-standards-for-the-education-and-training-of-the-social-work-profession.pdf>

HALE, M. 1949. Harry Hopkins, In: *Social Work* (1939-1970). 6(2) pp. 295-300 [2020-02-15]. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/43761196>

HILL, O. 1875. Homes of the London Poor. New York: State Charities Aid Association
Dostupné: https://books.google.sk/books?id=RmnN40Fz0RsC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_ =false

CHU, DAHLBERG, A. 2006 Unitarian Universalist History & Heritage Society (UUHHS) 1999-2020. Dostupné na: <https://uudb.org/articles/idamaudcannon.html>

LEVICKÁ, J. a kol. 2018. *História ako indikátor identity sociálnej práce*. Trnava: Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce TU v Trnave

LEVICKÁ, J., LEVICKÁ, K. 2013. Global Agenda a jej význam pre budúci vývoj sociálnej práce, In *Aktuální otázky sociálnej politiky – teórie a praxe* 7(1):6-17

LINN, James Weber, 2000. *Jane Addams: A Biography*, Urbana, IL: University of Illinois Press.

MATTHEWS, D. 2018. Ida B. Wells: Suffragist, Feminist, and Leader.[online], [2020-02-20]. Dostupné na: <https://info.umkc.edu/womenc/2018/02/21/ida-b-wells-suffragist-feminist-and-leader/>

McJIMSEY, G. T. 1987. *Harry Hopkins: Ally of the Poor and Defender of Democracy* [online]. [2020-03-01]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Harry-L-Hopkins>

REYNOLDS, B. 1934. *Between client and community*. New York: Oriole

REYNOLDS, B. 1963. *An uncharted Journey. Fifty Years in Social Work by one of its Great Teachers*: New York: The Citadel Press. Dostupné na: www.historyofsocialwork.org

SHALOM, S. 2018.[online]. [2020-02-22]. Dostupné na: <https://orjewishlife.com/from-england-to-portland-via-adventure>

TRATTNER, Walter. 1994. *From Poor Law to Welfare State; A History of Social Welfare in America* (5th edition). New York, NY: The Free Press.

TRATTNER, W. 1986. Edward T, Devine. In: TRATTNER, W. (Ed). 1986. *Biographical Dictionary of Social Welfare in America*: [online], Westport: Greenwood Press, Inc., p. 228. [2020-02-24]. Dostupné na: <https://www.mghpcs.org/socialservice/History.asp>

WENDT, W.R. 1995. *Geschichte der sozialen Arbeit. Von der Aufklärung bis zu den Alternativen und darüber hinaus*. 3., überarb. u. erw. A. Stuttgart: Enke Ferdinand

NÁHLED SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ NA PROMĚNY POJÍMÁNÍ HODNOT SOCIÁLNÍ PRÁCE – PŘÍKLADY Z VÝZKUMU

PhDr. Mirka Nečasová, Ph.D.¹⁾

PhDr. Mirka Nečasová, Ph.D. pracuje jako odborná asistentka na Katedře sociální politiky a sociální práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, kde vyučuje předměty zaměřené na filosofii a etiku v sociální práci, supervizi, vyjednávání a mediaci a kariérové poradenství. Od roku 2008 působí také v Mediačním centru v Brně jako mediátorka. Oblastí výzkumného vědeckého zájmu a praktických aktivit je etika v sociální práci, supervize, občanské poradenství, vyjednávání a mediace a v rámci spolupráce na výzkumných projektech Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí také problematika sociálního začleňování a etických dilemat, hodnot a principů sociální práce. Katedru zastupuje v Asociaci vzdělavatelů v sociální práci. Intenzivně se věnuje publikační a přednáškové činnosti.

1) Kontakt: PhDr. Mirka Nečasová, Ph.D., Katedra sociální politiky a sociální práce, Fakulta sociálních studií, Masarykova Univerzita, Joštova 10, 602 00 Brno; necasova@fss.muni.cz.

Úvod

Mezi klíčové hodnoty sociální práce patří lidská důstojnost a z ní vyplývající respekt k osobám a obecné dobro vyjádřené hodnotou sociální spravedlnosti. Tyto klíčové hodnoty jsou uvedeny v základních dokumentech profese sociální práce. Způsob vyjádření klíčových hodnot nicméně není neměnný, ale dokumenty bývají průběžně upravovány na základě impulzů daných např. změnou společenských podmínek, potřeb praxe aj.. Zpravidla se nejedná o výraznou proměnu stěžejních hodnot, ale spíše o určitou změnu náplně, či posun ve výkladu praktického uplatňování těchto hodnot.

Cílem příspěvku je odpovědět na otázku, k jakým proměnám ve vyjádření klíčových hodnot sociální práce dochází ve vybraných dokumentech IFSW a IASSW (v definici sociální práce a v mezinárodním etickém dokumentu) a jak tyto proměny reflektují sociální pracovníci.

Pro zodpovězení dané otázky budou nejdříve uvedeny posuny v pojmání hodnot na základě porovnání definic sociální práce z roku 2004 a z roku 2014 a vyjádření těchto posunů v pojmání hodnot v mezinárodním etickém dokumentu – kodexu z roku 2018. Následně se prostřednictvím příkladu zaměříme na to, jak „nové“ vyjádření hodnot reflektovali účastníci výzkumu Etických dilemat, hodnot a principů sociální práce, který se uskutečnil v loňském roce.

Klíčové hodnoty v sociální práci

Hodnoty můžeme definovat jako normativní standardy, které mají vliv na naše rozhodnutí pro některou z alternativ jednání. Hodnoty vycházejí z morálky a je možné je pojímat jako vše, co považujeme za významné a důležité (Rescher in Reamer, 2013). Profesionální etika patří do oblasti aplikované etiky a zaměřuje se na reflexi etických aspektů pohledů a problémů vznikajících v souvislosti s výkonem různých povolání (Janotová, 2005). Profesionální etika poskytuje prostor pro „*uvážlivé a kriticky posuzované aplikování výchozích principů, zákonů, kodexů a specifických zásad sociální práce*“ (Fischer 2008: 18,19), poskytuje tedy sociálním pracovníkům podklad pro identifikaci a adekvátní práci s těmito principy v konkrétní praxi (jejich aplikaci v praxi). Promýšlení a kultivace postojů sociálních pracovníků v intencích hodnot profese tvoří tedy základ eticky informovaného rozhodování v sociální práci.

Mezi klíčové hodnoty profese sociální práce patří lidská důstojnost a z ní vyplývající respekt k osobám odkazující k individuální rovině a obecné dobro vyjádřené hodnotou sociální spravedlnosti odkazující na společenské podmínky.

Lidská důstojnost je „*morální a etická kategorie, zdůrazňující vědomí člověka o významu člověka a významu jeho práv ve společnosti*“ (Rohanová, Holmerová, 2010: 127). Právně vymezená důstojnost člověka je zakotvená v Listině základních práv a svobod, jedná se o univerzální hodnotu lidských bytostí. Respekt k druhému znamená, že si člověk cení autentičnosti každé osoby, jejích zájmů, pocitů, práv, jednání i přání (Henriksen, Vetlesen, 2000). Sociální spravedlnost je obtížné definovat, bývá však pojímána jako „*historicky zakotvený požadavek na distribuci, příp. redistribuci materiálních hodnot, postavení, prestiže, odměn a sankcí*“ (Linhart et al. 1996: 1212). Bývá spojována se sociální rovností a „vztahuje se k problému vzájemného vztahu individuálního a obecného blaha“ (tamtéž).

Posuny v hodnotách

Profesní hodnoty bývají vyjádřeny v základních dokumentech profese – v definici sociální práce i v etickém kodexu profese. Tato vyjádření nejsou neměnná, ale definice i kodex bývají průběžně upravovány na základě impulzů daných např. změnou společenských podmínek, potřeb praxe aj. Nejedná se však zpravidla o výraznou proměnu klíčových hodnot, ale spíš o určitou změnu náplně nebo posun ve výkladu praktického uplatňování těchto hodnot. Tyto změny lze dokumentovat na posunech důrazů kladených v základních materiálech a prohlášeních mezinárodního společenství IFSW a IASSW.

Profesní hodnoty shrnuje Globální definice sociální práce (IFSW, 2014), která nahradila definici z roku 2004 (IFSW, 2004). Z porovnání obou definic vyplývají určité změny v náhledu. Současná definice nově začíná prohlášením, že sociální práce je na praxi založená profese a akademická disciplína a takto mimo jiné upozorňuje na potřebu kritického myšlení v souvislosti s reflexí strukturálních zdrojů oprese nebo privilegií.

Definice z roku 2014 uvádí mezi klíčovými hodnotami, stejně tak jako předchozí definice, sociální změnu, doplňuje ji však o sociální rozvoj a sociální soudržnost. V současné definici jsou stejně jako v předchozí zdůrazněny principy sociální spravedlnosti a lidských práv (nyní však v opačném pořadí), které jsou doplněny o kolektivní zodpovědnost a respekt k rozmanitosti. Ke změně pořadí došlo i v oblasti způsobu působení sociální práce, které je nicméně nadále pojata v intencích konceptu člověka v prostředí (PIE) a zvyšování blaha (enhance well-being). Teorie, o které se sociální práce opírá, jsou v aktuální definici rozšířeny a nově je vyzdvihován význam místních (domorodých) znalostí (Indigenous knowledges).

Nová definice je formulována tak, aby vyrovnávala přílišnou jednostrannost té předchozí. Jak již bylo uvedeno, důraz na sociální změnu je vyrovnáván odkazem na sociální rozvoj a soudržnost. Sociální rozvoj odkazuje na holistický přístup k intervencím i k posouzení životní situace, na překračování rozdělení (např. na mikro a makro rovinu) a na spolupráci mezi sektory i mezi profesemi v zájmu zajištění udržitelného rozvoje. Tomuto myšlení je cizí představa, že by ekonomický růst byl předpokladem sociálního rozvoje.

Sociální změna je také dáována do souvislosti se sociální stabilitou: profese se zaměřuje na podporu sociální stability, ale jen do té míry pokud stabilita není využita k marginalizaci, exkluzi a opresi.

Lidská práva a sociální spravedlnost jsou klíčovými hodnotami, je však třeba, aby byly doprovázeny dalšími hodnotami – jako je vzájemná odpovědnost, reciprocita ve vztazích v rámci komunity, respekt ke vzájemné závislosti mezi lidmi a mezi lidmi a prostředím.

V prohlášení k aktuální definici se také upozorňuje na to, že sociální práce má interdisciplinární i transdisciplinární povahu a že čerpá z širokého teoretického základu i výzkumu (který se opírá o znalosti západní kultury i domorodé znalosti). Unikátní je to, že teorie a výzkum v sociální práci jsou aplikované, zaměřené na emancipaci a konstruované společně s příjemci pomoci v interaktivním dialogickém procesu.

Na Globální definici sociální práce odkazuje Mezinárodní etický kodex IFSW a IASSW z roku (2018) a rozvíjí její ustanovení. Především z rozšířené verze kodexu (IASSW, 2018) jsou dobře patrné posuny žádoucích hodnot v sociální práci:

- od konformity ke změně poměrů
- od individualismu k vědomí vzájemnosti (vzájemné závislosti, provázanosti), včetně rozšíření úrovně etických povinností o bod odpovědnosti sociálního pracovníka samotného k sobě a odpovědnost zaměstnavatele k sociálnímu pracovníkovi (viz zranitelnost)
- od oddělených principů k vědomí jejich provázanosti – pojmání principů ve vzájemném vztahu, ne odděleně
- od monologu k dialogu – zvyšování etického standardu praxe prostřednictvím diskusí, sebereflexe, ochoty zabývat se nejednoznačností, zapojení se do procesu etického rozhodování
- od představy sociálního pracovníka jako neutrálního experta k představě pracovníka jako osoby, která vstupuje do vztahu (se svými hodnotami, stereotypy apod.),

- uvědomění si zranitelnosti osob (sociálního pracovníka i klienta), ale i sociálního státu – odtud uznání moci státu, zranitelnost jako zdroj rozvoje a síly
- k docenění významu vztahů
- uvědomění si nejednoznačností (např. soupeření lidských práv)
- od jednoduchých a jasných řešení k nutnosti rozšíření obzorů pro rozhodování.

Náhled sociálních pracovníků

Nyní se zaměříme na to, jak „nové“ vyjádření hodnot reflektovali účastníci fokusní skupiny pořádané v rámci výzkumu Etických dilemat, hodnot a principů sociální práce, který se uskutečnil v loňském roce.²⁾ Skupiny se zúčastnilo celkem 11 sociálních pracovníků z různých oblastí působnosti sociální práce. V průběhu byly ve skupinách diskutovány mimo jiné i výroky mapující posun ve vyjádření hodnot. Jednalo se o 11 výroků parafrázujících vybrané body z rozšířeného etického kodexu. Účastníci si vybrali k diskusi následující:

- ekonomický růst není předpokladem sociálního rozvoje
- sociální práce je na praxi založená profese a akademická disciplína
- sociální pracovníci si uvědomují, že zranitelnost lidí (plynoucí z jejich existence ve světě) je důležitá, neboť je zároveň zdrojem jejich síly a zdrojem růstu, rozvoje a prospívání (zdrojem kritické reflexe)
- sociální pracovníci si uvědomují, že seburčení klientů je omezeno různými faktory včetně kontrolní funkce vykonávané sociálními pracovníky
- respekt k rozmanitosti nesmí omezovat uznání a uplatňování lidských práv

V tomto textu se zaměříme blíže na výrok: *sociální pracovníci si uvědomují, že zranitelnost lidí (plynoucí z jejich existence ve světě) je důležitá, neboť je zároveň zdrojem jejich síly a zdrojem růstu, rozvoje a prospívání (zdrojem kritické reflexe)*

2) Výzkum etických dilemat, hodnot a principů sociální práce, VUS2_07_VÚPSV“ realizovaného VÚSPV, v.v.i. – výzkumné centrum Brno. Realizace projektu byla finančně podpořena MPSV ČR. Na výzkumu se podílel celý výzkumný tým, tedy kromě autorky tohoto textu i Mgr. et Mgr. Zdeňka Dohalová, Ph.D. z Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity a Ing. Robert Trbola z Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v.v.i., výzkumné centrum Brno.

Téma zranitelnosti je v našem prostředí nové, což dokládá i poznatek z dotazníkového šetření – respondenti si s tímto pojmem nevěděli rady a nedokázali jej zařadit. Na následujícím příkladu nyní ukážeme, jak účastníci fokusní skupiny tomuto pojmu porozuměli, jakými významy tento pojem naplnili. Jak sami uvádějí, „každý jsme to pochopili trochu jinak“.

První, co účastníky napadlo, byla zranitelnost jako zdroj kritické reflexe a osobního růstu: „že je člověk zranitelnej, dělá chyby, tak je, chybama se učíme, je tu nějaká základní předpoklad, že když to dobře zpracuji, že se někam posunu“ a také zkvalitnění služeb i na základě participace: „J sme dávali příklady, že třeba ti extrémní, hraniční klienti často tu službu posunou dál, protože ten tým to nějak vyhodnotí, zamyslí se, zjistí úplně nový jako možnosti... , jak s tím pracovat a podobně“

Na význam participace a vzájemné odpovědnosti (odvíjející se od uznání lidské důstojnosti) na příkladu spolupráce s peer pracovníkem poukazuje další účastnice skupiny – absence těchto hodnot může vést až k rozvoji syndromu vyhoření: „...pracuje s lidmi s chronickým duševním onemocněním, ... sám má prostě schizofrenii a je to pro mě úžasnej sparing partner, ... ale chápu, že už začíná vyhořívat, protože všechny ty instrukce, který dostává od svého týmu, od svých šéfů a podobně... Přitom má ohromnej potenciál lidskej, ten člověk, zná to, hrozně dobře navazuje kontakty, úplně otevírá oči těm lidem, který jsou různým způsobem zaléčený nebo v relapsu..., ale záleží, jak to uchopí lidi prostě na těch vedoucích postech, aby to nebylo jenom o těch instrukcích a o těch psaných pravidlech.“

Další příklad dokladuje sdílenou zranitelnost:

R: „na rozjždění terénního programu ... není nikoho lepšího než jsou ex-useři ... se dostanou všude, tam, kde by se běžní lidi nedostali, znají cílovou skupinu... Platí to, že bývalý dealer nebo vaříč je nejlepší člověk, kterej uvede tu službu do té komunity, ale asi je nesmysl, aby dealer nebo vaříč pomáhal v léčbě, nebo prostě vedl nějakou případovou práci.“

R: „Třeba aby mi tam dělal osvětu k výměně jehel a testům a podobně, tak to je úplně prostě nejvíc člověk na svém místě, když tím prošel nějak“

T: „Ale v té oblasti teda práce s klientem by byl zranitelný, když zůstáváme u zranitelnosti?“

R: „Ano, a ti klienti by byli zranitelní!“

Účastníci však diskutovali i to, že pojem je možné pochopit méně vhodným způsobem. Poslední citace pak ukazuje význam vzdělávání, objasňování a kritické reflexe:

„Zranitelnost může být zdrojem... smrti nebo trvalého poškození... Ne zdrojem síly. Zdrojem síly může být, pokud se dobře zpracuje, to může člověk zvládnout sám nebo mu v tom může někdo pomoci, ale prostě dát to tam takhle explicitně, je to zdrojem síly, nazdar, tak mi přijde hodně ošemetný.“

Jak je tedy zranitelnost vysvětlena v rozšířené verzi etického kodexu?

V Etickém kodexu IASSW (2018) je tento pojem uveden v souvislosti se změnou základních myšlenkových koncepcí: od umístění lidské důstojnosti primárně do kontextu autonomie dochází k posunu směrem k uznání inter-subjektivit. Všichni lidé jsou v určité míře zakořeněni ve společnosti a závislí na jejích strukturách a normách, nejsou tedy natolik autonomní a nezávislí, jak to tvrdí stoupenci liberální teorie. Zranitelnost sociálních pracovníků, vzdělavatelů, studentů, výzkumníků i klientů poukazuje na to, že člověk není nezávislý a oddělený od rolí, které na sebe bere. Prohlášení kodexu tak vyjadřují trend vedoucí od expertního k participativnímu přístupu, od nezávislého a neutrálního experta ke sdílené zranitelnosti všech lidských bytostí a ke vzájemné odpovědnosti na různých úrovních: vůči jednotlivcům, rodinám, skupinám a komunitám, sociálním pracovníkům samotným, zaměstnavatelským organizacím, širšímu společenskému kontextu, ve kterém se vzdělávání, praxe a výzkum v sociální práci odehrávají. Zároveň tento bod kodexu poukazuje na potřebu kritické reflexe, mimo jiné i toho osobního (protože sociální pracovníci stejně jako klienti přinášejí do pracovních vztahů svoji minulost, bolesti a radosti, hodnoty, náboženství, spirituální a kulturní orientaci), co do sociální práce vstupuje. Kritická reflexe toho, jak to osobní ovlivňuje to profesionální a naopak musí být základem každodenní etické praxe. Zranitelnost je univerzální součástí lidství.

Ukazuje se tedy, že je důležité, jak sociální pracovníci porozumí základním dokumentům profese. Toto porozumění totiž umožňuje nejen účinně pracovat s klienty v době nových výzev, ale i v informované diskusi utvářet a doplňovat obraz profese v rámci profese i navenek, tedy sdílet a dotvářet identitu profese.

Literatura:

ASVSP. 2017. *Minimální standard vzdělávání v sociální práci ASVSP. (online)*. (cit. 2020-03-02). Dostupné z WWW: <http://www.asvsp.org/standardy/>

FISCHER, O., MILFAIT, R. 2008. *Etika pro sociální práci*. Praha: Jabok.

HENRIKSEN, J.-O., VETLESEN, A.J. 2000. *Blízké a vzdálené*. Boskovice: Albert, Podané ruce.

IFSW, IASSW. 2014. *Global definition of social work*. (online). (cit. 2019-07-15). Dostupné z WWW: <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work>

IFSW. 2004. *Etika sociální práce – principy*. (online). (cit. 2020-03-02). Dostupné z WWW: http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/mezinarodni_eticky_kodex.pdf

JANOTOVÁ, H., SCHELLE, K., SCHELLEOVÁ, I. 2005. *Profesní etika*. Praha: Eurolex Bohemia.

LINHART, J., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A., MAŘÍKOVÁ, H. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.

REAMER, F. G. 2013. *Social Work Values and Ethics*. New York: Columbia University Press.

ROHANOVÁ, E., HOLMEROVÁ, I. Podpora důstojnosti starých lidí. In HAVRDOVÁ, Z. a kol. 2010. *Hodnoty v prostředí sociálních a zdravotních služeb*. Praha: FHS UK.

APOLOGIE SOCIÁLNÍ PRÁCE DEMOKRATICKÉ, LIDSKOPRÁVNÍ A SOCIÁLNĚ SPRÁVEDLIVÉ

doc. Michal Opatrný, Dr. theol.

doc. Michal Opatrný, Dr. theol. je od roku 2016 vedoucí Katedry etiky, psychologie a charitativní práce a proděkan pro vědu a rozvoj teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Je členem odborného orgánu hodnotitelů Rady vlády pro vědu, vývoj a inovace. V rámci publikační činnosti je autorem i spoluautorem mnoha odborných publikací.

V prostředí české sociální práce již řadu let pozorujeme trendy, které nejen věda o sociální práci, ale také sociální pracovníci z praxe vnímají minimálně se skepsí. Kritickým se v poslední době stal souběh některých společenských i profesních trendů, které mají dopad nejen na sociální práci, ale také a zejména na její klienty.

Prvním z nich je redukce sociální práce na poskytování sociálních služeb a dávek (Musil, 2010). Taková redukce přitom není projevem sebepojetí sociální práce, mnohem více jde o vnější faktor, který na sociální práci působí skrze financování pomáhajících organizací přes systém sociálních služeb a který je projevem určitého veřejného mínění o sociální práci (Valová, Janebová, 2015). Tento problém je poměrně dobře popsán a znám a minimálně mezi částí sociálních pracovníků, resp. v části pomáhajících organizací existuje jasné vědomí, že sociální práce není totožná s administrací poskytování sociálních služeb a dávek. Ačkoliv se sociální práce vůči takovému trendu dokáže postupně vymezovat a bránit, má na ni zároveň dopad i druhý významný trend, kterým je zpochybňování některých lidských práv, resp. jejich ideologická dekonstrukce. Lidská práva vycházejících z inherentní lidské důstojnosti jsou skrze veřejný diskurz transformována na výsadu určenou jen některým členům společnosti (Rupnik, 2018) (Snyder, 2018). Výrazným průvodním jevem takového trendu je pak i zpochybňování pomoci samo o sobě, když jsou pomoc a angažmá ve prospěch druhých difamovány jako aktivismus, naivita nebo dokonce prosazování specifické politické agendy.

Skutečně fatálně ale působí teprve kombinace nebo souběh obou jevů, které společně sociální práci doslova vylamují z jejích základů. A ačkoliv ani v jednom případě nejde o situaci, kterou by sociální práce sama způsobovala, je také a především na ní, aby se takové situaci nejen bránila, ale také, aby se pokusila oba problematické trendy zvrátit. Hlavním důvodem, proč by se o takovou změnu měla sociální práce pokoušet, jsou její klienti. Negativní dopady obou popsaných trendů se sice mohou projevit např. zvyšováním administrativní zátěže sociálních pracovníků nebo podfinancováním jejich práce, největší dopad ale mají na klienty sociální práce. Nevejde-li se klient se svou životní situací a svými problémy do „nabídky“ sociálních služeb a dávek, pak mu vlastně není jak pomoci (Opatrný, Flídrová, 2015). Sociální práce jako posouzení jeho životní situace a jako intervence sociálního pracovníka, které vznikají v interakci s klientem, nemá v prostředí, kde se veškerá energie a čas vyčerpají na administrativu služeb a dávek, prostor. V lepším případě pak klient může využít služby nebo dávky, které jeho situaci a problémy neřeší, ale aspoň je činí snesitelnějšími. V tom horším se dostává mimo systém pomoci, a pokud nemá k dispozici nějaké primární

zdroje pomoci v rodině nebo komunitě, jeho situace se stává beznadějnou. Jako by to ale nestačilo, přidá-li se trend druhý, tedy zpochybňování lidských práv a pomoci, služby a dávky pak najednou nejsou určeny všem, a těm, pro které nejsou, není jak jinak pomoci – nemají nárok, být klienty sociální práce. Nastává tak situace, kdy se oka záchranné sítě nejen zvětšují, takže jimi může propadnout více klientů, ale navíc se samotná síť zmenšuje, takže některé klienty nemusí zachytit – ani o ně nezavadí.

Když říkáme, že jsou tyto trendy špatné, vynášíme tím určitý etický soud. Je-li ale něco pojmenováno jako špatné nebo chybné, musí minimálně implicitně existovat představa, co je dobré a správné. Na této představě musí sociální práce postavit argumenty ve prospěch správné a dobré praxe ku prospěchu svých klientů. Každý argument ovšem potřebuje nějaké hodnotové východisko – musí vycházet z představy, co je dobré a co zlé. Etika v sociální práci se tak stává nejen důležitou součástí a pomůckou při rozhodování sociálního pracovníka, ale velmi klíčovou součástí samotné sociální práce.

V sociální práci taková hodnotová východiska formulují etické kodexy sociálních pracovníků. Odpovídá to jistému samosprávnému charakteru sociální práce, kdy její mandát není odvozen jen od zakázky klienta nebo společnosti, mezi kterými selhává sociální fungování, ale také ze samotné podstaty sociální práce: Jako profese musí sociální práce sama vědět a rozhodovat, kdy intervenovat má a kdy ne (Staub-Bernasconi, 2007). Tzn., že hodnotová východiska sociální práce sice na jednu stranu vycházejí z inherentní lidské důstojnosti, na druhou stranu vždy také stojí na konsensu sociálních pracovníků, který reprezentativně formulují etické kodexy. Takový konsensus se týká konkrétních hodnot, kterými lze v dané společenské a historické situaci upřesnit inherentní lidskou důstojnost, a také toho, jak tyto hodnoty prakticky uplatňovat.

Mezinárodní federace sociálních pracovníků (viz *Global Definition of the Social Work Profession* z r. 2014) proto definuje sociální práci pomocí hodnot sociální spravedlnosti, lidských práv, kolektivní odpovědnosti a respektu k různostem. Český kodex (Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR z r. 2006) také vymezuje sociální práci pomocí lidských práv a sociální spravedlnosti, místo dalších principů ale k dvěma předchozím přidává již dlouhou řadu let jako hodnotu demokracii (čl. 1.1). To, že je zde demokracie uvedena tzv. bez přívlastků je třeba považovat za dozvuk porevoluční aliance mezi politickým liberalismem a liberálním pojetím ekonomiky, kdy u nás mohli pod rouškou budování demokracie přecházet promotóři neolibereální ekonomiky v demokracii bez přívlastků (Rupnik, 2018), až budou mít příležitost,

získat více vlivu i moci. Tehdy ovšem nikoho ani nenapadlo, považovat demokracii za prostou vládu většiny bez toho, že by zároveň vedle svobody jednotlivce chránila také lidská práva, sociální spravedlnost, kolektivní odpovědnost a respekt k různosti.

Oba v úvodu zmíněné trendy, které vylamují sociální práci z jejích základů a zbavují její klienty práva na to, být klientem sociálních pracovníků, jsou vlastně průvodními jevy úpadku demokracie jako demokracie liberální. Z historie sociální práce v naší zemi víme, že vždy, když byl nastolen totalitní způsob vlády, byla zároveň likvidována i sociální práce. Demokracie je životním prostředím sociální práce, pokud uvadá, uvadá i sociální práce. To se nemusí dít jen jejím zákazem či prostým zrušením, ale stejně tak i jejím vylomením z vlastních základů. Je to návrat k modelu, na který u nás dodnes sociální práce naráží, když je konfrontována s předsudky o sobě samé – modelu sociální práce ve službě normalizační státní moci, který ve svém oscarovém filmu Kolja (1996) zparodovali Zdeněk a Jan Svěrákovi postavou sociální pracovnice Zubaté v podání Reginy Rázlové. Zdá se proto, že kvůli měnícím se hodnotám a podmínkám, ve kterých je u nás sociální práce uskutečňována, potřebujeme přístup, který bychom mohli nazvat *humanitně vědní pochopení sociální práce*.

V praktickém umění sociální práce by mělo jít především o návrat k humanistickým východiskům sociální práce, podporu humanismu skrze podporu sociálního fungování (Payne, 2011), jak to umožňuje např. metoda komunitní sociální práce. Když existují nelidské a asociální struktury ve společnosti, na které u nás v praxi sociální práce stále častěji naráží, existují i člověku přiměřené zákony a sociálně přiměřené struktury. Komunitní práce je sto, měnit nacionalistické a partajnické struktury ve společnosti na širší – takové, do kterých se vejdou i jiné názory a jiné národy. V důsledku jde o návrat k principu milosrdenství, které svou nezištností upozorňuje na zneužití společenských struktur jak fašismem nebo komunismem tak i neoliberalismem apod., upozorňuje ale i na proluky, které mohou zůstat i v solidárních strukturách liberální demokracie. Existují milosrdné i nemilosrdné struktury společnosti (Moltmann, 2018) a právě milosrdné struktury je potřeba v praxi podporovat.

Dokáže-li praxe vytvářet milosrdné struktury, musí je věda o sociální práci umět obhájit – zdůvodnit a opodstatnit. Díky transdisciplinárnímu přístupu (Staub-Bernasconi, 2007) je možné v sociální práci propojit praktické postupy s jejich sociálně-vědním zdůvodněním a humanitně-vědním opodstatněním. Praktická podpora milosrdných struktur ve společnosti tak má své zdůvodnění na sociálně-vědní úrovni, protože posiluje sociální kapitál a na něj navázanou důvěru ve společnosti.

Má ovšem i své opodstatnění na humanitně vědní úrovni, protože sociální kapitál a důvěra jsou předpokladem pro fungování demokracie, dodržování lidských práv a zajištění sociální spravedlnosti. Pokud sociální práce byla odtržena od těchto hodnotových východisek, ztratila by nakonec vazbu i na inherentní lidskou důstojnost.

Literatura

Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR z r. 2006, dostupné on-line: (http://socialniprocnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_ssprcr.pdf).

Global Definition of the Social Work Profession z r. 2014, dostupné on-line: (<https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>).

Moltmann, J. (2018). *Über Geduld, Barmherzigkeit und Solidarität*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus.

Musil, L. (2010). Tři pohledy na budoucnost sociální práce. In Smutek, M., Seibel, F. W., & Truhlářová, Z. (eds.). *Rizika sociální práce: sborník z konference VII. Hradecké dny sociální práce, Hradec Králové 1. až 2. října 2010*. Hradec Králové: Gaudeamus.

Opatrný, M., Flídrová, M. (2015). Člověk v síti standardů a kodexů, aneb sociální pracovník jako ‚Sales Consultant‘ s balíčky služeb. In Truhlářová, Z., Levická, J., & Smutek, M. (eds.). *Sociální práce v kontextu lidských práv: sborník z konference XI. Hradecké dny sociální práce, Hradec Králové 10. až 11. října 2014*. Hradec Králové: Gaudeamus.

Payne, M. (2011). *Humanistic social work: core principles in practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Rupnik, J. (2018). Explaining Eastern Europe: The Crisis of Liberalism. *Journal of Democracy* 29, no. 3: 24–38.

Snyder, T. (2018). *The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America*. London: The Bodley Head Ltd.

Staub-Bernasconi, S. (2007). *Soziale Arbeit als Handlungswissenschaft: systemtheoretische Grundlagen und professionelle Praxis – ein Lehrbuch*. Bern; Stuttgart ; Wien: Haupt.

Valová, H., Janebová, R. „Antiradikálnost“ českých sociálních služeb aneb jak organizace sociálních služeb řeší pokles finančních prostředků. *Sociální práce / Sociálna práca* 15, č. 1: 5–23.

PROČ BY MĚL OMBUDSMAN A SOCIÁLNÍ PRACOVNÍCI TÁHNOUT ZA JEDEN PROVAZ

Mgr. Petra Zdražilová

Mgr. Petra Zdražilová v roce 2003 vystudovala Právnickou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci a získala zde titul magistr. Od roku 2013 pracuje jako ředitelka právní sekce Kanceláře veřejného obhájce práv. Kromě řízení lidí a strategického plánování se věnuje agendám sociálně-právní ochrany dětí, právům lidí s postižením, systematickým návštěvám a sociální práci na obci, zejména v souvislosti s bytovou nouzí a sociálním vyloučením.

Cílem příspěvku bude poukázat na společné principy práce ombudsmana a sociálních pracovníků a představit možnosti vzájemné spolupráce. Jak činnost ombudsmana, tak sociální práce stojí na principech respektu a obhajobě lidských práv nebo prosazování nediskriminace. Jak sociální pracovníci, tak pracovníci Kanceláře ombudsmana mají v popisu práce radit, podporovat, posilovat kompetence či obhajovat ohrožené zájmy či práva jednotlivců nebo celých skupin lidí. Jsou ale i jejich metody práce obdobné? Jaké mají nástroje pro to, aby mohli uvedené principy prosazovat, a jaké jsou limity tohoto snažení? Co byly a jsou výzvy, které jsme promarnili? A proč?

Co má vlastně veřejný ochránce práv, nebo-li ombudsman, společného se sociální prací? Kromě práva se v mnoha agendách setkáváme také se sociální prací. A jak je patrné z úvodu příspěvku, některé principy, na kterých stojí naše činnost, jsou společné.

Lidská práva, boj proti předsudkům nebo obhajoba zranitelných skupin získávají v poslední době často negativní nádechy. Bývají spojována s aktivistickými snahami, s tím, že nepřizpůsobiví lidé se mají lépe než ti, kteří poctivě pracují a aktivisté za lidská práva jim ještě pomáhají. Takto zbarvené výroky již bohužel nejsou výsadou pouze anonymních diskutujících na sociálních sítích nebo uskupení, kterým jsou lidská práva, důstojnost a nediskriminace na hony vzdálené. Boj se zranitelnými skupinami se také stává úspěšným politickým tahákem, kterému se více či méně snaží dostat politická reprezentace na různých úrovních. Vzpomeňme na některé návrhy zákonů (nebo na stále chybějící zákon o sociálním bydlení) nebo vyhlásování bezdávkových zón. Řešení, která nic nevyřeší, ba naopak mnohdy situaci zhorší. Nemusíme se bavit ale jen o zranitelných skupinách, které bývají řazeny mezi tzv. nepřizpůsobivé. Co lidé s postižením nebo děti z dětských domovů, kteří jsou natolik „závadoví“, že se kvůli nim sepisují v obcích petice, protože jsou bezpečnostním rizikem a taky kvůli nim klesnou ceny nemovitostí. A cože se chystají tito lidé nebo děti spáchat tak strašného? No, chtějí žít jako my všichni. V bytě, v domě ve městě nebo v obci mezi ostatními lidmi. Chtějí se bavit, chtějí pracovat a být užiteční, chtějí mít přátele, partnery a partnerky. Jak troufalé. V takové době je hlasité obhajování práv našich klientů, pakliže spadají do některé ze zranitelných skupin, řekněme výzvou.

Pokud bych se měla vrátit k tomu, proč nás vlastně zajímá sociální práce. Již od počátku fungování instituce ombudsmana se zabýváme **postupem orgánů sociálně-právní ochrany dětí**. Tedy postupem sociálních pracovníků a pracovník, jejichž každodenní prací je vykonávat činnosti sociální práce. Předním hlediskem je přítom

nejlepší zájem dítěte. Tento neurčitý pojem nachází obsah v řadě právních dokumentů, komentářů k Úmluvě o právech dítěte nebo v rozhodnutích soudu. Právo tedy svým způsobem dává konkrétnější obrysy tomu, k čemu by měly činnosti sociální práce směřovat, což také určuje to, jaké metody a techniky je třeba volit. V této oblasti se ombudsman stal již etablovanou a respektovanou institucí, která má navázané úzké profesionální vztahy se sociálními pracovníky, ať již úřadů nebo nevládních organizací.

V oblasti sociální práce na obci, neboť i tato spadá do působnosti ombudsmana, nebo **sociální práce v různých typech zařízení**, má před sebou ombudsman ještě dlouhou cestu. Když návštěvy zařízení, kde mohou být lidé omezeni na svobodě, začínaly (rok 2006) byla aktuální zcela jiná témata jako např. právo na osobní svobodu (používání omezovacích opatření, vycházky v zařízeních sociálních služeb jen se souhlasem opatrovníků apod.), právo na soukromí (uzamykatelný prostor, soukromí při hygieně) nebo právo na zachování lidské důstojnosti. V současnosti se posouváme již k tématům, jako jsou právo na život v komunitě, právo na nezávislý způsob života, sexualita apod. Myslím, že nazrál čas, aby se např. ucelená rehabilitace a role sociálního pracovníka v zařízeních stala pro ombudsmana tématem. Tím spíše, že se od roku 2018 stal i monitorovacím orgánem pro práva lidí se zdravotním postižením podle Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

Sociální práce na obci pro ombudsmana začala být aktuální v posledních letech, a to zejména v souvislosti s nedostupností bydlení. Nejčastějšími podněty jsou dopisy matek i rodičů v bytové nouzi, výjimkou nebyli ani zoufalí senioři nebo lidé, kteří se po hospitalizaci neměli kam vrátit. Sociální práce na obci má své místo také tam, kdy rodina sice řeší problémy, ty však nejsou ještě takové intenzity, aby dítě bylo „ohrožené“ ve smyslu zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Není nám cizí ani **školská sociální práce**. V této oblasti má však ombudsman omezené možnosti. Do postupu škol, resp. ředitelů a ředitelek může „mluvit“ jen tehdy, pokud jde o ne/přijetí podpůrného opatření pro dítě s postižením nebo jiným znevýhodněním, nebo pokud vedení školy rozhoduje ve správním řízení. V prvním případě totiž nepřijetí podpůrného opatření může znamenat diskriminaci z důvodu zdravotního postižení (anebo také etnicity), což je jedna z oblastí, ve které má ombudsman zákonnou působnost. Má totiž přispívat k právu na rovné zacházení.

V práci ombudsmana a sociálních pracovníků můžeme také najít některé **metody, které jsou společné nebo podobné**. Sociální pracovníci i my radíme. Kam se obrá-

tit, co udělat nejprve, kdo může člověku v jeho situaci pomoci. Při práci s některými klienty je vhodnou metodou terénní sociální práce. A i my vyjíždíme na místo samé – do zařízení, na úřad, na staveniště nebo za dítětem či stěžovatelem. Ani v jednom případě nejde o návštěvu, kde si vypijeme čaj a zdvořilostně prohodíme pár vět. Musíme mít jasný plán a vědět, proč za stěžovatelem/klientem/úředníky jdeme, co chceme zjistit a proč.

Jednou z nezastupitelných rolí ombudsmana i sociálních pracovníků je **advokacie**. Ať již se jedná o obhajobu práva jednotlivce nebo celých skupin.

Přestože je ombudsman pro tuto činnost možná vybaven lépe než sociální pracovníci (může se obracet na ministerstva, úřady, připomínkovat právní předpisy, předkládat poslancům návrhy na přijetí nebo změnu zákonů), je třeba si uvědomit, že ani on sám nemá rozhodovací pravomoc nebo „donucovací“ prostředky, jak svůj názor vynutit.

Stejně jako sociální pracovníci je limitován vůlí třetích stran – ať jsou to již úřady samotné, politická reprezentace nebo zákonný rámec, ve kterém se pohybujeme. A někdy, což je třeba si přiznat, se limitujeme sami. Nedostatkem času, hektičností dnešní doby, spoléháním na to, že se za lidi např. s postižením postaví někdo jiný.

Pokud se zaměstnavatel sociálních pracovníků ve veřejné správě otevřeně vyjadřuje tak, že podporovat a pomáhat tzv. nepřizpůsobivým lidem nebude, má třeba i diskriminačně nastavena pravidla pro přijímání bytů, mají sociální pracovníci skutečně těžkou úlohu. Stejně tak v případě, pokud je obec jakožto zřizovatel sociální služby zastáncem myšlenky, že všude dobře, v ústavu nejlépe nebo že vznik chráněného bydlení pro lidi s postižením bude znamenat snížení tržní ceny nemovitostí a ohrožení všech lidí v obci.

V této souvislosti mají o něco lepší postavení sociální pracovníci z nevládního sektoru. Ale opět jen do určité míry, neboť jejich fungování závisí na dotacích, které mohou plynout mimo jiné i z obecních/městských rozpočtů. Proto advokacie v zájmu zranitelné skupiny lidí (zvláště některých) na území města, kde působí, nemusí být vždy bez rizika.

Svá dilemata mají i sociální pracovníci, kteří pracují v sociálních službách. Jejich úkolem je totiž pomáhat klientovi hájit jeho práva. Jak jsem naznačila výše, Úmluva o právech osob s postižením explicitně deklaruje některá práva lidí s postižením, která jsou pro nás samozřejmá – jako je život v komunitě nebo právo na nezávislý způsob života. Z návštěv zařízení sociálních služeb vyplývá, že v řadě z nich žijí lidé,

kteří tak vysokou míru podpory nepotřebují. Někdy je to dokonce opatrovník, který chce, aby opatrovanec začal využívat pobytovou sociální službu, ač ji nepotřebuje. A co v takovém případě? Opatrovníkem je město, které může být někdy i zřizovatelem zařízení. Bude sociální pracovník na obci nebo v zařízení bojovat za právo opatrovance žít v komunitě? Bude sociální pracovník v zařízení bombardovat samosprávu, že je třeba zřídit např. chráněné bydlení, protože v zařízení žije řada lidí, kteří mohou žít v bytě, v domku s daleko menší mírou podpory?

I proto je důležité, aby se sociální pracovníci sdružovali a mluvila za ně „abstraktní“ osoba. Aby tato Entita mluvila o nich, o tom, co je jejich rolí, jak je důležitá jejich práce, ale také, aby mluvila o klientech sociální práce a o jejich právech, která jsou někdy více či méně opomíjena. Je také třeba, aby spolupracovali všichni ti, kteří mají obhajování práv zranitelných skupin v popisu práce.

Existence Entity a její silný hlas je nutný také pokud se bavíme o limitech v kontextu prostředí, ve kterém se sociální práce odehrává. Možnosti sociální práce na tomto prostředí závisí. Nejde tedy jen o práci s klientem, ale také o to, snažit se měnit prostředí, ve kterém klient žije. Klient si může zvyšovat své kompetence, učit se bránit svá práva, ovšem některé znaky, pro které např. čelí diskriminaci (např. při hledání zaměstnání nebo bydlení) a tím se může dostávat do nepříznivé sociální situace, nezmění. Bez změny prostředí (ať již se bavíme o právních úpravě, místních politikách nebo vnímání veřejnosti a okolí klienta) často zůstávají sociální pracovníci stejně bezradní jako jejich klienti, čímž pochopitelně dochází k jejich frustraci. Typickým příkladem je nedostupnost bydlení a s tím souvisejících nepříznivých jevů (dopady na zdraví, školní prospěch dětí a jejich prospívání obecně, rodinný a partnerský život, zadlužování se apod.). Nedostupnost bydlení je způsobena řadou faktorů na všech úrovních – chybějící zákon o sociálním bydlení, naladění místních samospráv (od diskriminačních pravidel pro přidělování obecních bytů na jedné straně až po „bydlící“ projekty na straně druhé), nedostatek sociálních služeb pro celé rodiny (např. azylové domy pro celé rodiny), diskriminaci na trhu s byty (Romové, vícečetné rodiny, cizinci), neochota úřadů práce poskytovat kauce. I kdyby se sociální pracovník rozkrájel, svému klientovi bude schopen pomoci najít bydlení jen velmi těžko. Do té doby, než se podaří pomalu měnit všechny ostatní faktory, které úspěšnost jeho snahy ovlivňují. Přitom je zřejmé, že některé věci mají v moci měnit sociální pracovníci více, než věci jiné. Pracovat s prostředím, které jednotlivé klienty obklopuje, mohou pochopitelně jejich konkrétní sociální pracovníci. Stejně tak sociální pracovníci stojící v potravinovém řetězci výše, by se měli snažit ovlivňovat věci, které

mohou (místní politiky týkající se bydlení, služeb, vyloučení apod.). Jsou ale otázky, kdy je zřejmé, že nestačí hlas několika sociálních pracovníků na obci (byť výše postavených), je potřeba zvučný hlas zastřešující celou profesi sociální práce.

A jaká je naše **každodenní spolupráce**, o které možná řada sociálních pracovníků neví? Spolupracujeme (pracovníci Kanceláře a sociální pracovníci) v rámci jednotlivých případů. Často odkazujeme lidi, co se na ombudsmana obrátí, právě na sociálního pracovníka či pracovníci na obci. A někteří sociální pracovníci (hlavně z nevládního sektoru) odkazují své klienty na nás nebo se na nás obrací přímo oni. Máme řadu společných klientů.

V oblasti diskriminace jsme se pravidelně setkávali s nevládními organizacemi a snažili jsme se jim předat know – how o tom, jak diskriminaci poznat, jak se proti ní bránit a kdy se na nás obrátit. Naše semináře pro sociální pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí mají již letitou tradici. Navázali jsme také spolupráci s Asociací vzdělavatelů v sociální práci. V současné době zpracováváme příručku pro pedagogy, která vychází z workshopů, které se týkaly právě problematiky diskriminace.

Věřím, že se nám vzájemnou spolupráci podaří udržet a prohloubit ji. Také věřím, že si navzájem můžeme dodávat kuráž mluvit o věcech, o který se až tak nemluví, ač by mělo.

Závěrem bych nám všem popřála výdrž a odvalu, jak kvůli nám samým, tak kvůli lidem, kteří věří, že jim dokážeme pomoci.

O PROJEKTU SYSTÉMOVÁ PODPORA PROFESIONÁLNÍHO VÝKONU SOCIÁLNÍ PRÁCE II

Tento sborník je připraven k příležitosti Světového dne sociální práce s tématem Proměny hodnot a limitů sociální práce. Sborník je financován prostřednictvím projektu „Systémová podpora profesionálního výkonu sociální práce II“, registrační číslo projektu je CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_017/00037

51. Projekt je součástí Operačního programu Zaměstnanost Evropského sociálního fondu a plynule navazuje na svého předchůdce stejného názvu.

Období realizace projektu:
2016 až 2020

Hlavní cíle projektu:
podpora profesionalizace
výkonu sociální práce v ČR
a pozitivní propagace
profese

Hlavním cílem projektu je profesionalizace výkonu sociální práce v České republice, a to prostřednictvím zvyšování odborných kompetencí sociálních pracovníků. Dalšími cíli jsou posílení profesní identity a zlepšení mediálního obrazu sociální práce ve společnosti, stejně jako zvýšení povědomí o možnostech sociální práce ve prospěch klientů (i potencionálních).

Aktiviny projektu jsou primárně směřovány k sociálním pracovníkům aktivně vykonávajícím činnosti sociální práce na území ČR v souladu s ustanovením §109 a §110 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů a nepřímo široké veřejnosti.

Cílová skupina projektu:
sociální pracovníci aktivně
vykonávající profesi, nepřímo
široká veřejnost

Další aktivity projektu:

Databáze sociálních pracovníků

- Cílem je vytvoření pilotního modelu aplikace databáze určené k registraci sociálních pracovníků, ke zveřejňování novinek, doporučených postupů, inzerce apod.

V rámci projektu jsou a budou realizovány níže uvedené **klíčové aktivity**:

Posílení kompetencí sociálních pracovníků

- Aktivita je zaměřena na vytvoření prostoru pro odborné diskuze a zvyšování odborných kompetencí sociálních pracovníků. Jedná se hlavně o řešení odborných otázek a etických dilemat vyplývajících z každodenní praxe sociálních pracovníků a témata související s aktuálním rozvojem a inovacemi v sociální práci.
- Konference pořádané u příležitosti Světového dne sociální práce, odborné semináře, workshopy, Jarní/Podzimní škola sociální práce, vzdělávací program zaměřený na mediální dovednosti, zahraniční studijní cesty (Slovensko – Košice, Bratislava a Nitra).
- Zřízením odborné knihovny a studovny s možností zapůjčení mnoha tuzemských i zahraničních odborných titulů.

Pilotní nastavení a ověření v oblasti profesního růstu sociálních pracovníků, v oblasti kvality a efektivity výkonu sociální práce a vytvoření databáze sociálních pracovníků.

- V rámci této aktivity budou navrženy podmínky pro získání profesních stupňů specialista a všeobecně uznávaný odborník, a to na úrovni klientské a neklientské.
- Bude vytvořen pilotní model Databáze sociálních pracovníků, který umožní registraci sociálních pracovníků, v rámci které současně dojde k ověření odborné způsobilosti sociálního pracovníka.
- Aktivita se věnuje také kvalitě v sociální práci a efektivitě výkonu sociální práce.

Osvěta / Mediální obraz sociální práce

- Cílem této aktivity je pozitivní propagace sociální práce za účelem rozšíření povědomí o jejích možnostech, tj. o podpoře a pomoci, kterou sociální pracovník může a umí nabídnout klientovi (i potenciálnímu), a zároveň tím podpořit osvětu sociální práce.
- V pravidelných intervalech jsou vydávány články a publikace, které odrážejí činnosti tohoto projektu a zaměřují se na aktuální témata v oblasti výkonu sociální práce.

- Články:
 - na www.socialninovinky.cz
 - v elektronickém časopise Sociální práce/Socialná práca
 - v Listech sociální práce
- Sešity sociální práce
- Sborníky z konferencí
- Publikace ze zahraničních studijních cest na Slovensko
- Plakáty historie sociální práce v českých městech a odbornou veřejností nominovaných sociálních pracovníků.
- Televizní a radiové spoty.
- Videospoty.

Evaluace projektu

- V rámci aktivit projektu bude zhotovena evaluační studie s cílem zhodnotit dosažené výsledky a krátkodobé dopady. Evaluační aktivity a zpracování studie probíhají průběžně po celou dobu realizace projektu. Projekt je financován z prostředků Operačního programu Zaměstnanost a ze státního rozpočtu.

Věříme, že pro Vás byl tento sborník užitečný a pokud o něj máte zájem i v tištěné podobě, můžete si pro něj zajít do naší Odborné knihovny projektu. Knihovna sídlí na adrese Kartouzská 4, Praha 5 – Smíchov, přízemí, kancelář 3.

V knihovně naleznete spoustu zajímavých, jinak těžko dostupných titulů týkajících se sociální práce. Seznam všech knih naleznete na webové stránce <http://www.budmeprofi.cz/knihovna/>. Prosíme Vás – čtenáře, abyste se před návštěvou ohlásili a oznámili přibližný čas, kdy Vás můžeme očekávat na kontaktech: Mgr. Lucie Mičínová a Mgr. Petra Nebeská (viz další strana sborníku). Součástí odborné knihovny je nově také studovna, kterou můžete využít k prostudování publikací, zejména těch, které jsou určeny pouze k prezenčnímu zapůjčení.

KONTAKTY NA REALIZAČNÍ TÝM PROJEKTU SYSTÉMOVÁ PODPORA PROFESIONÁLNÍHO VÝKONU SOCIÁLNÍ PRÁCE II

Mgr. Petra Nebeská: věcný gestor projektu

e-mail: petra.nebeska@mpsv.cz

tel.: 778 728 923

Denisa Granátová, DiS.: věcný gestor posilování kompetencí sociálních pracovníků

e-mail: denisa.granatova@mpsv.cz

tel.: 778 475 265

Mgr. Lucie Mičínová: odborný metodik

e-mail: lucie.micinova@mpsv.cz

tel.: 770 147 943

Bc. Kristýna Dubinová, DiS.: věcný gestor osvěty sociální práce

e-mail: kristyna.dubinova@mpsv.cz

tel.: 770 147 925

doc. PhDr. Marie Macková, Ph.D.: věcný gestor pilotního nastavení SP

e-mail: marie.mackova1@mpsv.cz

tel.: 770 116 505

Veronika Nájemníková: odborná asistentka

e-mail: veronika.najemnikova@mpsv.cz

tel.: 770 147 941

Ing. Jarmila Tůmová: finanční manažer

e-mail: jarmila.tumova@mpsv.cz

tel.: 221 923 214

**Sborník příspěvků ke Světovému dni sociální práce s názvem
Proměny hodnot a limitů sociální práce**

Projekt Systémová podpora profesionálního výkonu sociální práce II

Registrační číslo projektu: CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_017/0003751

Praha – květen 2020

Recenzent: PhDr. Melanie Zajacová

Vydalo: Ministerstvo práce a sociálních věcí, Na Poříčném právu 1/376, 128 01 Praha 2

www.mpsv.cz

ISBN 978-80-7421-220-8

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Sborník byl vydán v rámci projektu MPSV – „Systémová podpora profesionálního výkonu sociální práce II“, reg. č. CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_017/0003751, financovaného z prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Zaměstnanost a státního rozpočtu České republiky.